DUŠKO KEČKEMET

GRAFIKE DALMATINSKIH GRADOVA JOANA BLAEUA

U nekoliko muzeja, biblioteka i arhiva u Dalmaciji sreću se zasebni listovi bakroreza dalmatinskih gradova i utvrđenja, prikazanih u vrijeme ili nakon Kandijskog rata između Venecije i Turske (1645.—1669.), a zajednički su im kvalitetna crtačka i grafička izvedba, legende na francuskom jeziku i oznaka da se mogu dobiti kod Pierrea Mortiera u Amsterdamu.[1] U naučnoj literaturi navode se ili

[1] Sve dalmatinske Blaeuove grafike iz Mortierova, odnosno Albertsova albuma koje opisujem nalaze se u biblioteci Arheološkoga muzeja u Splitu (osim LXII), a pojedini grafički listovi nalaze se u Pomorskom muzeju u Splitu (LI — Zadar, LIII — Split, LIV — Novigrad, Kotor, LIX — Obrovac, Senj), u Muzeju grada Splita (LVII — Klis), u Naučnoj biblioteci u Splitu (LIII — Split, LV — Šibenik, LVII — Klis, LIX, 208 — Obrovac, LXI, 299 — Vrana), u Muzeju grada Šibenika (LV — Šibenik), u Bogišićevoj zbir-,i u Cavtatu (LV — Šibenik), u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (LIII — Split, LVII — Klis, LVIII — Trogir), u Arhivu Hrvatske (L — Zadar, LIII — Split, LIV — Novigrad, LV — Šibenik, LVII — Klis, LVIII — Trogir, LIX — Senj, Obrovac, LX — Nadin, Poljica, LXI — Vrana, Islam), u Povijesnom muzeju Hrvatske (LII — Kotor), u Pomorskom muzeju u Zadru, Centar JAZU, (LIX — Novigrad, Kotor, LX — Nadin, Poljica Ninska, LXI — Vrana, Islam, LXII — Ruševine bez oznake lokaliteta).

Ni Mortierovo ni Albertsovo izdanje »Nouveau theatre d'Italie« ne nalaze se, koliko sam obaviješten, ni u jednoj našoj biblioteci, grafičkoj zbirci ni arhivu.

Dio grafika dalmatinskih gradova reproduciran je, bez popratnih tekstova i s oznakom autora Pierrea Mortiera, u časopisu Archivio storico per la Dalmazia«, Roma, 1926—1936. Zahvaljujem posjednicima grafika na podacima što su mi ih pružili.

bez autora,[2] ili kao radovi Pierrea Mortiera,[3] ili francuskog vojnog inženjera Pierrea Mortiera,[4] ili nepoznatog francuskog gravera XVII. stoljeća,[5] ili iznimno Joana Blaeua.[6] Negdje se navodi da prikazi gradova potječu iz XVII., a negdje iz XVIII. stoljeća.

Nastojao sam utvrditi tko je autor, a tko izdavač tih grafika, kada su izrađene, a kada izdane i gdje, koliko ih je ukupno bilo i za koju svrhu ili za koje djelo su izrađene, odnosno u kojemu su djelu objavljene.

Kao ishodište njihova podrijetla može nam poslužiti ime Pierrea Mortiera iz Amsterdama. Međutim, on ipak nije autor tih grafika, nije ni crtač, ni kartograf ni graver nego samo amsterdamski izdavač grafike i ostalih umjetničkih izdanja. Dok ga veliki Thieme-Beckerov leksikon umjetnika ne spominje,[7] stariji Naglerov leksikon umjetnika navodi da su »Peter Mortier i njegovi nasljednici bili nizozemski nakladnici umjetničkih izdanja, ali sami nisu bili umjetnici. Mortierovo se ime npr. čita na listovima velike Luykenove Biblije«.[8] I Robert Brun u svojoj povijesti *Francuske knjige* spominje Mortiera kao amsterdamskog *izdavača,* za kojega rade drugi crtači i graveri.[9]

Na pet grafika dalmatinskih gradova zaista je navedeno da se one (prodaju) u Amsterdamu kod Pierrea Mortiera, povlaštenoga (prodavača): *A AMSTERDAM Chez PIERRE MORTIER. Avec Privilege* i *se vend A AMSTERDAM chez PIERRE MORTIER. Avec Privilege.* Na grafici Splita napisano je samo *A AMSTERDAM Par PIERRE MORTIER Avec Privilege,* a na onoj Kotora tek *Par Pierre*

---

[2] Ivo Petricioli, Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 11—12, Zadar 1965., str. 517, sl. 23; Duško Kečkemet, Split na starim gravirama. Split 1966. (II. izd. 1970.), str. 2, tab. 5; Isti, Naša stara pomorska ikonografija. Pomorski zbornik, jub., sv. 1, Zagreb 1962., str. 581.

[3] Pomorski muzej Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, 1960., str. 34; Kotor (monografija), Zagreb 1970., str. 12—13; Duško Kečkemet, Izgled Splita u prošlosti. Katalog izložbe, Split 1969., str. 5, 9; Cvito Fisković, Hrvatski umjetnici u Mlecima. Mogućnosti, Split 1956., br. 1, str. 14; Isti, Doprinos upoznavanju kliške tvrđave. Sarajevo 1939.; Angelo de Benvenuti, Zara nella cinta delle sue fortificazioni. Milano 1940., str. 108, sl. 14.

[4] Nikola Dobrović, Urbanizam kroz vekove. Jugoslavija, Beograd 1950, I, bez oznake stranica: Zadar, Trogir.

[5] Katalog izložbe Bogišićeve zbirke iz Cavtata. Dubrovnik — Cavtat, str. 5.

[6] Šibenik na starim grafikama i crtežima. Katalog izložbe. Šibenik 1965., str. 3; Slavo Grubišić, Šibenik kroz stoljeća. Šibenik 1974., sl. str. 95.

[7] Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der Bildender Künstler, 25. sv. Leipzig 1931.

[8] Neues allgemeines Künstler-Lexikon oder Nachrichten von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Formschneider, Lithographen, Zeihner, Medailleure, Elfbeinarbeiter, etc. Beiarbeitet von Dr. G. K. Nagler. IX Band. München 1840., str. 510.

[9] Robert Brunt, Le Livre Français. Paris 1948., str. 88.

Mortier. Povežemo li te natpise s ranijima, zaključujemo da to »od Pierrea Mortiera« ne znači da je on izradio te grafike nego da ih je on izdao. Ostale grafike utvrđenja, uglavnom u unutrašnjosti, ne nose nikakve oznake izdavača nego samo naslove prikazanih objekata.

U Listerovu popisu kartografa, gravera, izdavača i tiskara geografskih karata navodi se Pieter ili Peter ili Petrum Mortier kao holandski izdavač mapa, planova, atlasa, umro 1711. godine; navode se i dva djela što ih je izdao:

Atlas nouveau de cartes géographiques choisies ... Amsterdam, 1703.

Les forces de l'Europe, Asie, Afrique et Amérique ... 2 vol., Amsterdam 1702?[10]

Iako je djelo izdavao na francuskom jeziku, nije bio francuski nego nizozemski izdavač. Ne smijemo ga, međutim, poistovjetiti s kartografom i izdavačem prve polovine XVIII. stoljeća Davidom Mortierom, možda njegovim sinom i nasljednikom poduzeća, niti s kartografom i izdavačem Corneilleom Mortierom iz XVII. st., možda njegovim ocem i prethodnikom.[11] Mortieri su kao izdavači, dakle, djelovali u Amsterdamu u XVII. i početkom XVIII. stoljeća.

Leo Bagrow u svojoj »History of Cartography« spominje Pietera Mortiera također samo kao izdavača iz Amsterdama, koji je objavio nizozemsko izdanje atlasâ Charlesa Huberta Alexisa Jaillota *Le Neptune francoys* 1693. i *Atlas nouveau* 1694. Otkupio je i pravo na tiskanje atlasa holandskoga kartografa i izdavača Fredericka de Wita.[12]

U velikoj biblioteci londonskoga British Museuma samo se jedno djelo odnosi na Mortiera i to »Liste alphabtique des plans et vues de villes, citadelles et forteresses qui se trouvent dans le grand atlas de Mortier, édition d'Amsterdam de 1696« Sir Herberta Georga Fordhama (Paris, Imprimerie Nationale MDCCCCXI). U tome popisu nema grafika naših gradova, osim jedne, Novigrada, i to različite od one Novigrada iz naše serije: *Novigrad (Vue), planche no. 25, gravé par L. Scherm fec.* Sam atlas ne nalazi se u toj biblioteci.[13]

U potrazi za izvorom Mortierovih karata dalmatinskih gradova obratio sam se Rijksmuseumu u Amsterdamu. U zbirkama muzejâ, bibliotekâ i arhivâ Mortierova zavičaja grada čuva se nekoliko njegovih atlasa, među kojima se ističe jedan s *principales villes avec leur fortifications* što ga je Pierre Mortier izdao u Amsterdamu 1702.

---

[10] Raymond Lister, How to Identify old Maps and Globes. London 1965., str. 204.

[11] Nav. dj., str. 203.

[12] Leo Bagrow, History of Cartography. Harward University Press, 1964. Podatak zahvaljujem Matku Rojniću, direktoru Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

[13] Podatak zahvaljujem Michaelu Scammellu, Surrey, England.

godine, ali ni u jednome od njih nema planova dalmatinskih gradova. Ni u Državnom arhivu u Amsterdamu ne postoje te grafike, pa ih oni stoga smatraju vrlo rijetkima.[14]

U bogatoj kolekciji starih geografskih karata koju je nedavno prodavao bečki antikvar Christian M. Nebehay nalazio se velik broj karata Mortierova izdanja. U prvom redu su to historijske karte staroga vijeka iz djela *Atlas antiquus,* što ga je Pierre Mortier izdao u Amsterdamu 1705. godine.[15] Zatim su karte raznih zemalja iz njegova svjetskoga atlasa, vjerojatno onoga iz 1694.[16] god. Neke karte što ih je Pierre Mortier izdao oko 1700. god. izradio je F. de Wit.[17] Mortierova su izdanja i karte raznih evropskih pokrajina (1696.——1708.),[18] zatim Engleske (1690.),[19] karte Italije (1682., 1692., 1700.).[20] Sve su to vrlo efektno i vješto ukrašene karte kartušama s likovima ljudi, životinjama, plodovima, prosječne veličine 54 x 62 cm. Ime izdavača je na kartama uglavnom kao na onima dalmatinskih gradova:

A Amsterdam
chez Pierre Mortier.[21]

---

[14] Podatke zahvaljujem prof. dr J. Q. van Regteren Alteni, Rijksmuseumu voor Beeld houwkunst en Kunstnijverhein, Amsterdam.

[15] Katalog XXXVI. Geografie, Atlanten, Ansichtenwerke, Landkarten. Christian M. Nebahay. Wien.

Kat. br. 22. Orbis vetus et orbis veteris utraque continens... auctore N. Sanson; 26. Africa vetus...; 28. Aethiopia superior vel interior...; 33. Atlantis Insula...; 44. Asia vetus...; 50. India vetus... 53. Persarum seu Parthorum imperium; 58. Assyria vetus...; 59. Geographicae Sacrae descriptio; 60. Romani Imperii qua oriens est...; 65. Romani imperii qua occidens est...; 127.Galia vetus...; 144. Hellas seu Graecia universa; 149. Britannicae Insulae...; 163. Italia antiqa... 177. Illyricum Occidentis... (Historijskia karta područja Jugoslavije, 54 x 62 cm); 184. Belgica in provincias quatuor distincta ; 205. Illyricum orientalis (Historijska karta Rumunjske, Bugarske, sjev. Grčke, 54 x 62 cm); 207. Sarmatia utraque Europae et Asiatica; 211. Cummeria...; Germano-Sarmatia...; 238. Hispaniae antiquae tabula...

[16] Kat. br. 24. Les deux poles Arctique...; 34. Carte generale de toutes costes du monde...; 39. L' Amerique septentrionale...; 40. L' Amerique meridionale...; 41. Carte du Paraguay, du Chili... 42. Carte de la Terre Ferme... (Južna Amerika).

[17] Kat. br. 51. Magni Mongolis Imperium...; 147. Insula Candia...; 232. Nordlandia...; Nova Gothiae...; 235. Sueciae Lapponiae et Norvegiae...; 236. Sueoniae.

[18] Kat. br. 116. Le Duché de Westphalie...; 115. Basse partie de l'Evasché de Munster; Le Gouvernement general de Guienne et Gascogne.

[19] Kat. br. 150. Novissima... regnorum Angliae...; 151. Tractus regni Angliae...; 154. Orientalis districtus regni Angliae.

[20] Kat. br. 168. Carte nouvelle du duché de Manoue...; 170. Pedemontium...; 171. Carte nouvelle du duché de Modene...; 172. Insularum Sardiniae et Corsicae descriptio.

[21] Karte su opisane prema najboljem katalogu nizozemskih mapa: C. Koeman, Collections of maps and atlasses in the Netherlands, 1961. Mortierove karte su u II., III. i IV. dijelu toga izdanja.

Da je Mortierovih karata s dalmatinskim gradovima poslije ipak bilo na tržištu grafikâ, dokazuju dva popisa njemačkih antikvara u razdoblju između dva rata, u kojima se među ostalim dalmatinskim geografskim kartama i vedutama gradova nude i Mortierove grafike: *Novigrad, Castel Nuovo, Clissa, Trau* i *Segna.*[22]

Izdavač knjige u kojoj su grafike dalmatinskih gradova objavljene 1724. godine, Rutgert Christophle Alberts, izričito veli u uvodu toga izdanja da su grafike u njoj rađene prema crtežima pokojnoga Jeana Blaeua. Posmotrimo stoga tu značajnu ličnost evropske barokne kartografije.

Joan Blaeu (sreće se i pod imenima Johann, Johannes, Jean, pa i latinski Caesius) bio je poznat nizozemski grafičar i izdavač geografskih karata, atlasa, astronomskih karata i globusa u Amsterdamu (1596.—1673.). Naslijedio je 1637. god. s bratom Cornelisom († 1642.) poduzeće oca Willema Janszoona Blaeua (Willems Jans Zoon, 1571.—1638.), kartografa i izdavača (kojega se ne smije poistovjetiti s Johnom Janssonom, rivalom Blaeuovih, koji je često izdavao karte identične njihovima, pa ih je teško razlikovati).[23]

Tiskaru braće Blaeu smatrali su najljepšom u Evropi. Imala je deset tiskarskih preša. Zajedno s ocem izdao je Joan Blaeu 1631. god. suvremeni atlas svijeta, kao dopunu Ortelijevu i Mercatorovu atlasu *(Appendix Theatri Ortelii et Atlantis Mercatoris);* zatim 1634. god. *Toonneel des Aerdryx,* najveći atlas XVII. stoljeća, koji je u jedanaest svezaka izišao na holandskom, francuskom, španjolskom i latinskom jeziku. Iste godine izdaju otac i sin *Le théâtre de monde ou nouvel atlas,* a iduće 1635. god. *Theatrum Orbis Terrarum* ili *Atlas Novus.*[24]

Nakon očeve smrti 1638. god. izdavao je Joan Blaeu kartografska djela zajedno s bratom Cornelisom, a nakon njegove skore smrti 1642. god. sam još punih trideset godina.

U tom dugom i plodnom razdoblju objavio je velik broj atlasa i zasebnih karata, od kojih je samo neke sam izradio, a većinu su crtali i gravirali istaknutiji nizozemski, francuski i talijanski kartografi i graveri XVII. stoljeća: Ana Beek, Jean de Beins, Jacobo de la Feuille, Frederic de Wit, Ab. Fabert, Jean Jubrien, Martino Martini, Reiner Ottens, Nicolas Tassin, Leonhard Valck, Joannes van Kuelen, Nikolaus Visscher Piscator.[25]

---

[22] Antiquariat G. Schoder, Stuttgart, 4. XII 1926; L. Saalman, Antiquariat. Rehbrücke bei Berlin. (Arhiv Muzeja grada Splita).

[23] R. Lister, nav, dj., str. 182—183.

[24] Biografije Willema Blaeua: Edward Luther Stevenson, Willem Janszoon Blaeu. New York 1914.; P. J. H. Baudet, Leven en werken van Willem Jansz. Blaeu. Utrecht 1871.

Bibliografija izdanja Willema Blaeua i u zajednici s Johanom Blaeuom: E. L. Stevenson, nav. dj., str. 65—67; R. Lister, nav. dj., str. 129—130.

[25] R. Lister, nav. d., str. 131.

Atlas i geografske karte Joana Blaeua spadaju među najpoznatije i najljepše u povijesti svjetske kartografije. Isticali su se kvalitetnim crtežima, dobrim otiscima, ukrasnom kaligrafijom, kićenošću vinjeta, a često su bili i obojeni. Većina bakrenih ploča njegove naklade propala je u požaru 1672. godine, pa se nisu mogle i kasnije koristiti kao one ostalih kartografa i izdavača.

Osim već navedenoga *Atlas Novus,* što ga je izdao u zajednici s ocem, najpoznatiji je njegov atlas *Atlas Maior sive cosmographia Blaviana . . .,* objavljen u Amsterdamu u deset svezaka 1654.—1672. god., a zatim u više izdanja.

Jednako je poznata bila Blaeuova mapa svijeta u dvadeset listova *Nova totius Orbis Tabula,* izdana 1648. god. s natpisom i opisima na više jezika. U nju unosi i nova suvremena otkrića, tako Tasmanova u Australiji i Novoj Zelandiji.[26]

Među albumima s grafikama nekih evropskih gradova ili zemalja (zvanim *Theatrum civitatum* ili *Theatrum statuum)* posvetio je Joan Blaeu nekoliko takvih djela Italiji i njezinim pokrajinama, tada državama. (Dalmacija je tada pripadala Mletačkoj Republici, pa ju je Blaeu stoga tretirao kao talijansku pokrajinu).

Prvi talijanski album izdao je Blaeu u Amsterdamu 1663. godine: *Theatrum civitatum et admirandorum Italiae.* U prvoj su knjizi prikazane vedute i spomenici papinske države, u drugoj grada Rima, a u trećoj Napuljskoga Kraljevstva, sa Sicilijom. Ni u jednom od tih svezaka nema grafika dalmatinskih gradova. Upozorio bih tek na grafike našega Bonifacija Natalisa Šibenčanina s prikazima prijevoza i podizanja egipatskoga obeliska u Rimu, u II. svesku.

Slijedi 1682. god. drugi talijanski album: *Theatrum statuum regiae celsitudinis Sabaudiae ducis, Pedemontii principis, Cypri regis.* Ni u njemu nema ni mletačkih pokrajina ni naših gradova, a ni u francuskome prijevodu toga djela, objavljenome 1700. godine: *Théatre des états de son Altesse Royale le Duc de Savoye, Prince de Piémont, Roy de Cypre.*

Joan Blaeu umro je, kako smo vidjeli, 1673. godine. Bakrene ploče prvog talijanskog Blaeuova albuma izbjegle su požaru 1672. god. i četiri desetljeća nakon prvoga izdanja, 1704. godine, one su vlasništvo prije navedenoga amsterdamskoga izdavača Pietera Mortiera, koji ih, dopunjene još nekim bakrorezima, izdaje kao novo

---

[26] Biografski podaci o Joanu Blaeu vrlo su oskudni. (Ni u jednoj našoj enciklopediji uopće se ne spominje, pa čak ni u opširnoj pomorskoj).

G. K. Nagler, nav. dj. (bilj. 8), sv. 1 (1835), str. 519; R. Lister, nav. dj., str. 27; Katalog: Old maps. P. J. Radford, Denmead, Portsmouth, Hampshire, str. 3.

Iscrpniju bibliografiju Blaeuovih atlasa i karata donosi R. Listerov kartografski priručnik (str. 130—131). Gotovo sva Blaeuova izdanja (samostalna, kao i ona izdana zajedno s ocem) našao sam u biblioteci i grafičkoj zbirci British Museuma u Londonu.

izdanje talijanskoga albuma 1704. godine u Amsterdamu: *Nouveau théâtre d'Italie, ou Description exacte de ses villes, palais, églises, & c. et les cartes géographiques de toutes ses provinces ... Sur les dessins de feu Monsieur Jean Blaeu ... Le tout mis en ordre.* 4 tom. *Amsterdam, 1704.* Fol.[27] U odnosu na prvo Blaeuovo izdanje, tome su dodane i nove grafike, a sam izdavač Mortier izričito veli da je grafike toga djela crtao pokojni Joan Blaeu, odnosno da su grafike izrađene prema njegovim crtežima (ali ne za ovo Mortierovo, već za prvo Blaeuovo izdanje). Među tim dodanim bakrorezima su i dalmatinskih gradova.

Potrebno je reći da je nasljeđivanje, kupovanje i prodavanje izrađenih i obično već upotrebljenih grafičkih ploča, pa čak i kopiranje, bilo uobičajeno među tadašnjim izdavačima geografskih karata i grafika. Znademo, npr., da je isti Pieter Mortier oko 1702. god. kopirao i izdao u dva sveska *Les forces de l'Europe, Asie, Afrique et Amérique,* što ga je 1694.—1697. god. bio izdao Nicolas de Fer. Mortierove pak ploče kupio je zatim treći izdavač, Pieter van der Aa, i izdao treće izdanje toga djela 1726. godine.[28]

Iste i iduće godine (1704.—1705.) izdaje Mortier u Amsterdamu talijanski album u četiri sveska i na holandskom jeziku *(Het nieuw stede boek ven Italia),*[29] a odmah zatim i foglio-izdanje na latinskom jeziku: *Novum Italiae theatrum, sive accurata descriptio ipsius urbium,, palatiorum, sacrarum aedium, & ... Juxta delineationes defuncti D. Joannis Blaeu ... Omnia in ordinem digesta.* 4 tom. *Amstelodami, 1705.*[30]

Ta tri amsterdamska Mortierova izdanja talijanskoga albuma (francusko 1704., holandsko 1704.—1705. i latinsko 1705.) možemo, dakle, smatrati prvim izdanjem Blaeuovih dalmatinskih grafika, iako je to zapravo drugo izdanje njegova talijanskoga albuma.

Privlačnost i reprezentativnost tog Blaeuova talijanskog albuma u velikome foglio-izdanju objašnjava i njegovo treće izdanje dvadeset godina zatim. Tada je već i Pieter Mortier bio mrtav († 1711.), ali vlasnik bakrenih ploča toga djela postaje Rutgert Christophle Alberts, izdavač u Hagu. On objavljuje u Hagu 1724. godine novo holandsko izdanje albuma u četiri foglio-sveska: *Nieuw vermeerdern end verbeterd Groot Stedeboek van geheel Italie ... naar de origineele afteekeningen ... door den Heer Joan Blaeuw, etc., s Gravenhage, 1724.*[31]

---

[27] Djelo se nalazi u Biblioteci British Museuma u Londonu pod sign. 177. h. 7—9. Tražeći grafike Mortierova izdanja to mi je djelo izbjeglo pažnji, jer se vodi pod Blaeuovim, a ne Mortierovim imenom.

[28] R. Lister, nav. dj., str. 150, 204, 239.

[29] Isto.

[30] Djelo u zbirci mapa biblioteke British Museuma, pod sign.: Maps 13. f. 10.

[31] Djelo u zbirci mapa biblioteke British Museuma, pod sign.: Maps 18 d. 12—15.

Iste godine izlazi u Hagu i latinsko Albertsovo izdanje djela u dva sveska: *Novum Italiae theatrum,*[32] i francusko izdanje, o kojemu ćemo opširnije govoriti.

Alberts se obilato koristio Blaeuovim grafičkim pločama i popularnošću njegovih albuma, jer iste te 1724. godine izdaje i drugo Blaeuovo djelo *Nouveau théatre du Piémont et de la Savoye* u Hagu[33] i u Bostonu, na francuskome jeziku,[34] a dvije godine zatim i na latinskome jeziku.[35]

U biblioteci Kraljevskog društva britanskih arhitekata, u Londonu, veoma bogatoj starim stručnim izdanjima, našao sam grafike dalmatinskih gradova u Albertsovom izdanju talijanskoga albuma (1724.) i obradio ih, iako se one zacijelo nalaze i u ranijem Mortierovu izdanju (1704.), ali ne u prvom Blaeuovom (1663.).[36]

To je reprezentativno djelo velikog foglio-formata u četiri volumena i tablama bakroreza. Prvi tom ima 78 tabla, drugi 75, treći 37, a četvrti 87 tabla.

Djelo je izdano s prethodnom predbilježbom pretplatnika, ali među njima nema uopće poznatih imena iz naših krajeva.

Grafike dalmatinskih gradova nalaze se u prvome svesku, kojega naslovna stranica glasi:

NOUVEAU THEATRE
D'ITALIE
OU
DESCRIPTION
EXACTE
DE SES VILLES, PALAIS, EGLISES,
PRINCIPAUX EDIFICES & c.
TOME PREMIER
CONTENANT
LA
LOMBARDIE
SÇAVOIR

---

[32] R. Lister, nav. dj., str. 130.

[33] Isto.

Postoji francusko izdanje toga djela, izdanog u Hagu, iz 1724. i 1725. god. (Biblioteka Royal Institute of Britisch Architects, London).

[34] Navedena biblioteka, sign. 7873—74.

[35] *Novum theatrum Pedemontii et Sabaudiae & c. The Hague 1726.* 2 vol. (Navedena biblioteka, sign. EW 91 (45).

[36] Royal Institute of British Architects, London, biblioteka, sign.: Ev. 72.03 (45). Toj instituciji dugujem zahvalnost i za izrađene fotografije grafika koje objavljujem.

Ni u katalogu biblioteke British Museuma ni u citiranom Listerovu popisu Blaeuovih djela nema toga Albertsova izdanja na francuskom jeziku (1724).

La Republique de GENES, le MONTFERRAT, les Duchés de MILAN, MIRANDOLE, PARME, MODENE, & MANTOVE, la Principauté de TRENTE, les Republiques de VENISE, de LUCQUES, & le Grand Duché de TOSCANE.

Sur les Dessins de feu Monsieur JEAN BLEAU (sic!), Echevin & Senateur de la Ville d'Amsterdam, si celebre par les Grands Atlas & Theatres des Villes qu' il a donnés au public.

Le tuot sur les plans tirés sur les Lieux, & avec les Planches qu' il en a fait graver de son vivant, & dont plusieurs ont eté faites à Rome, pour être plus exactes, la plupart retouchées par l'Editeur.

A quoi on a ajouté plusieurs Villes, Ports, Eglises, & autres Edifices, sur des Originaux de Rome, & c.

Le tout mis en ordre.

A LA HAYE
CHEZ RUTGERT CHRISTOPHLE ALBERTS
MDCCXXIV.

Izdavač Alberts posvećuje djelo Jacquesu Godefroyu, barunu od Boetzelaera, plemiću od Nieuveena, nizozemskome plemiću i ljubitelju i zaštitniku umjetnosti.

Slijedi oglas izdavača upućen čitaocu:

AVIS DE L'EDITEUR AU LECTEUR

Je n'eus pas si tôt vû ce Livre qu' il ne me plût. Je tachai de m'en mettre en possesion avec toutes les Planches qui en dépendoient. J'eus le bonheur d'y réussir, & de me trouver en état de mettre en exécution le plan que je m' étois fait d' en donner une nouvelle Edition. J'ai jugé à propos d'y ajoûter une nouvelle Déscription exacte & circonstanciée de toutes les particularitez de l' Italie en général & de les Villes & Places en particulier. Je ne me mis engagé à rien de semblable dans le Projet des Souscriptions, que j' ai donné au Public, mais j' ai crû que le Lecteur me sauroit bon gré des soins que j' ai eu de recueillir ce que je pouvois trouver de plus precis dans les Histoires, dans les Voyages & sur tout dans les Auteurs qui passent pour être sincéres & dignes de foi. Je me flate que je n' aurai pas perdu mes frais ni mes peines, & qu' ayant travaillé à contenter les Curieux, mon zèle en sera bien reçû. - - -

Rutg. Christof. Alberts.

Pred tekstovnim dijelom knjige je geografska karta Italije i Dalmacije, koju je »prema podacima Isusovca R. P. Ricciolija i ostalih astronoma načinio G. De L' Isle, geograf«, a po narudžbi Albertsovoj.

Naslovni tekst na prvoj stranici glasi:

NOUVELLE DESCRIPTION DE TOUTE L' ITALIE,

Où sont raportées les singularitez les plus remarquables tant anciennes que modernes.

Slijedi opis pokrajina sjeverne Italije, koja se tada, kako se veli u tekstu, nazivala Lombardija, uključujući Firencu, Veneciju i Dalmaciju.

X. poglavlje opisuje Republiku Veneciju i to njezin kontinentalni i pomorski dio. Posljednji se sastojao od Mletačke provincije ili »Dogada«, Istre i Dalmacije. Obrađeni dalmatinski gradovi su: 1. Zadar, 2. Hercegnovi, 3. Split, 4. Novigrad, 5. Kotor, 6. Šibenik, (7. Krf), 8. Klis, 9. Trogir, 10. Obrovac, 11. Nadin, 12. Poljica (kod Zadra), 13. Vrana, 14. Islam Grčki.

Novom numeracijom stranica arapskim brojkama počinju opisi gradova:

COURTE DESCRIPTION DE CHAQUE VILLE ET PLACE EN PARTICULIER SUIVANT L'ordre des Nombres gravez sur les Planchers.

(Str. 17):

DESCRIPTION DE L' ISTRIE.

L' Istrie est entre le Golphe de Trieste & de Frioul; de sorte que cette Province est en forme de Presqu' isle. L' air n'y est pas bon, sur tout le long de la Mer; elle est abondante en exellens vins, en olives, bois, marbre. La Republique tient un Gouverneur, & en retier un revenu considerable.

DESCRIPTION DE LA DALMATIE

(Marginalna bilješka: Partie de la Dalmatie).

LA DALMATIE est le long du Golfe de Venise; elle est borné au couchant par l' Istrie; au Nord par la Croatie; au Levant par l' Albanie, & par la Mer Adriatique au Midy; elle est possedé par les Turcs & par les Venitiens, les Ragusines y ont aussi leur petite Republique, qui est l' Epidaure des anciens; les Dalmates parlent Esclavon, sont Catholiques, asses bons hommes de guerre.

ZARA.

LI. Planche.

(Marg. bilješka: Zara Arch. au 44. D. 30, min. o au 39. D. 10. min. de long.)

La Ville de ZARA est un Port de la Mer Adriatique & Capitale de la Dalmatie, avec Archevêchè: elle est de tous côtes environnée de la Mer, & n' est jointe à la terre que par un Pont-levis; elle se trouve défenduë par 6. Bastions. Ladislas Roy de Napels & qui se disoit aussi Roy de Hongrie la vendit en 1409. avec les petites Iles qui en dependent, à la Republique de Venise, qui l' avoit déja possedée.

CASTEL NUOVO.[37]

dans la Dalmatie.

LII. Planche.

La ville de CASTEL NUOVO est située sur le Golphe de Cattaro, entre la ville de ce nom, & celle de Raguse; environ à cinq lieües de l' une & de l' autre. Elle est fortifiée & défenduë par deux forteresses, dont l' une est attachée à la Place, & l' autre en est éloignée environ de six cens pas. Elle a été souvent prise. & reprise, par les Venitiens & par les Turcs. Les Venitiens s'en rendirent maîtres l' an 1687. & la possedent encore.

SPALATO.

LIII. Planche.

La Ville de SPALATRE ou SPALATO est dans la Dalmatie, à douze lieuës de Sebenico vers Levant. C' est une grande Ville, forte par la situation, dans une petite Presqu' isle, qui n' est attachée à la Terre Ferme, que par un Isthme d' un quart de lieüe de largeur, où il n'y a qu' un passage étroit, garde par une bonne forteresse, qui est à la portée du mousquet de la ville, & qui la commande. Il y a encore deux forts, sur deux pointes de la Presq'isle, & la ville est environnée de bastions revétus de pierre de taille. Elle a été bâtie sur les ruines du Palais de l' Empereur Diocletien, & c' est de là qu' elle a pris son nom: les muraille de cet ancien Palais font ancore les deux tiers de l' enceinte de cette ville, & son temple en est encore l' Eglise Catedrale. Spalato a un bon Port & un Archevéché.

NOVIGRADO ET CATARO

LIV. Planche.

NOVIGRADO[38] est une petite ville de la Dalmatie. Elle est fortifiée & défendüe par une Citadelle, & située au fond d' un long Golphe, à huit lieües de Zara, vers l' Orient Septentrional.

La Ville de CATARO est sur un Golfe de mēme nom; elle se trouve tres-bien fortifiée contre les efforts des Turcs, & défendue

[37] Danas Hercegnovi.
[38] Novigrad kod Zadra.

par un bon Château, bâti sur une colline, à 5 lieües de Budoa vers le Nord, avec Evêchê suffragant de Raguse, dont elle se trouve éloigneé de 17 lieuës vers le Sud-est.

SEBENICO.

(Marginalna bilješka: Sebenico Ev)

LV. Planche.

La Ville de SEBENICO est sur le Golfe, à une lieüe & demie de la mer, & à treize de Zara vers Levant, avec Evêché suffragant de Spalato; c' est une des plus fortes Places de la Dalmatie, étant defendue par la citadelle de S. Nicolas, qui est tres forte: c' est en vain que les Turcs onf fait leurs efforts pour l' emporter.

(Slijedi opis Krfa.)

(Str. 18):

CLISSA.

LVII. Planche

CLISSA est une bonne Fortresse des Venitiens en Dalmatie. Elle est située sur une montagne escarpée, à quatre lieües de Spalato, du côté du Nort, & à dix de Sebenico, vers l' Orient.

TRAW.

LVIII. Planche.

La Ville de TRAW[39] est située sur une petite Isle, jointe à la Terre Ferme par un long pont de bois, & par un de peirre à la petite Isle de Bua, où elle a un bon Fauxbourg, éloignée de Spalato de six lieües & demie par mer, & de dix par terre, du côte du couchant: Trauw n' est pas une grande Ville, mais elle est bien peupleé, & forte, avec Archevéché suffragant de Spalato.

SEGNA & OBROVAZZO DI SOTTO.[40]

LIX. Planche.

La ville de SEGNA ou SENG est dans la Morlaquie, vis- à-vis de l' Isle d' Arbe. Elle a un bon port, & un Evéché suffragant de Spalato, & elle est fortifiée & défenduë par une bonne Citadelle, située sur un rocher escarpé. Ses habitants qui portent le nom d' Uscoques, sont les plus grands pirates du Golphe de Venise.

[39] U tekstu i na grafici Trogira pogrešno se piše Traw, a kasnije Trauw, umjesto Trau kako se pisalo talijanskim jezikom. Ista je pogreška (nastala valjda krivom transkripcijom Trav ili francuskoga Traou) na karti Dalmacije N. Sansona, izdanoj u Parizu 1664. god., s kojom kartom ovo izdanje zacijelo ima neku vezu.

[40] Senj i Obrovac.

ABROWAZZO ou OBROAZO Ville de la Dalmatie, est sur la Riviere de Zermagne, au confis de la Croatie, & à huit lieuës de Sebenico, du côté du Nord.

NADIN & POLISAN en DALMATIE.[41]

LX. Planche.

NADIN est une petite Ville de la Dalmatie, è six lieës de Zara, vers l' Orient septentrional, elle appartenoit aux Turcs, & elle a été prise & ruineé par les Venitiens.

POLIZAN est une Forteresse de la Dalmatie prés Nadin.

URANA & ISLAN.[42]

LXI. Planche.

URANA est une petite Ville de la Dalmatie, située sur un petit Lac, qui porte son nom, entre Zara & Sebenico, environ à sept lieuës de la premiere, & à cinq lieuës de la derniere.

ISLAN est une Forteresse de la Dalmatie sur une colline.

LXII. Planche.

Represente les ruines de plusieurs Forts & châteaux en Dalmatie, aux environs de Spalato.

Dalje se opisuje Kandija i ostali lokaliteti izvan Dalmacije.

Nakon teksta slijede table s bakrorezima. Svaka grafika redovito zauzima dvostruki list, po sredini zalijepljen u knjigu. Numeracija rimskim brojkama urezana je u same grafike, što je dokaz da tvore cjelinu albuma. Dalmatinske grafike nose numeraciju od LI. do LXII. (uključivši LVI. Krfa).

LI

ZARA EN DALMATIE AUX VENETIENS.

A' AMSTERDAM *Chez* PIERRE MORTIER *Avec Privilege.*[43]

Bakrorez. Veličina grafičkog prikaza 41/51 cm, vel. grafičke ploče 44,5/52 cm, vel. lista 52,5/64 cm.

Grafika prikazuje tlocrtni plan Zadra i to samo njegovih utvrđenja, uglavnom posljednjega razdoblja XVII. stoljeća. Prikazani su i zemljani nasipi i iskopi.

---

[41] Mjesta u Ravnim kotarima, Nadin između Zadra i Benkovca, a Poljica između Zadra i Nina.

[42] Danas Vrana kod Vranskog jezera i Islam Grčki kod Novigradskog mora.

[43] Kao veličinu donosim i širinu grafičkog prikaza, zatim otisnute čitave ploče, i konačno jednostrukog ili dvostrukog lista u knjizi i neobrezanih zasebnih grafičkih listova, kakvi su se također prodavali. Veličina listova u Naučnoj biblioteci u Splitu iznosi 57/67 cm.

Likovnome kvalitetu grafike doprinosi naročito prikaz velikog broja lađa raznih tipova i veličina, ratnih i trgovačkih, od lađica na vesla do velikih jedrenjaka s tri jarbola, ukupno preko dvadeset lađa.[44]

LII

CASTEL NUOVO. Aux Venitiens dans la Dalmatie

Par Pierre Mortier.

Legenda je uklopljena u sam grafički prikaz.

Vel. prikaza 41,5/50,5, ploče 42,5/52, lista 52,5/64 cm.

Grafika prikazuje perspektivni visinski pogled na Hercegnovi i bližu okolicu. Manja je pažnja posvećena kućama u gradu, ali su zato utvrđenja naselja pod brijegom, naselja na brijegu i kaštela na obližnjemu brijegu pažljivije prikazana. Ističu se dvije turske džamije s minaretima, što svjedoči da grafika prikazuje Hercegnovi još u turskim rukama. Pred gradom je osam različitih lađa. Prikazana je vjerjoatno opsada grada, jer sa dvije galije, na jednoj od kojih je vidljiva oznaka kršćanske vojske, pucaju topovima. Ta je opsada bila 1687. god., kada su Mlečani, uz pomoć papinih brodova i onih malteških vitezova, zauzeli turski grad. Grafika je izvedena nakon toga događaja, jer se u legendi Hercegnovi (tada zvan Castel Nuovo) spominje u mletačkome posjedu.

LIII

SPALATO. Ville des Venetiens.

Elle est dans la Dalmatie.

A AMSTERDAM. *Par* PIERRE MORTIER. *Avec Privilege.*

Vel. prikaza 43,5/52,5, ploče 45/53,5, lista 52,5/64 cm.

Kao i grafika Zadra, i ona Splita prikazuje tlocrtno samo gradska utvrđenja i to vrlo nepouzdano, jer ni izgled ni dimenzije utvrđenja nisu odgovarali stvarnosti. Prikazan je i kompleks lazareta u luci, kompleks samostana sv. Frane i zanimljiv perspektivni izgled samostana sv. Stjepana s još sačuvanom crkvom i njezinim zvonikom.

I ovaj bakrorez ima likovno i kulturno-povijesno bogati prikaz 17 brodova svih veličina i tipova: od male barke na vesla u prvom planu, preko manjih marsiljana, manjih i većih galija, do većih trgovačkih nava, pulaka, kekija i fregatona — čitava galerija brodova toga doba.[45]

---

[44] I. Petricioli, nav. dj., bilj. 2; A. de Benvenuti, nav. dj., bilj. 3.

[45] D. Kečkemet, Split na starim gravirama, Split 1966, (II. izd. 1970.), tabl. 5; Isti, Izgled Splita u prošlosti. Katalog izložbe, Split 1969, str. 5, 9; Isti, Naša stara pomorska ikonografija. Pomorski zbornik, sv. 1, Zagreb 1962.., str. 581.

LIV

Dva bakroreza na istoj ploči.

NOVIGRADO. Ville des Venetiens, dans la Dalmatie.
se vend A AMSTERDAM *chez* PIERRE MORTIER *Avec Privilege.*

CATARO. Ville des Venetiens, dans la Dalmatie.

Vel. prikaza 20,5/52 + 20,5/52, ploče 42/52,5, lista 52,5/64 cm.

Gornja grafika prikazuje tvrđavu i naselje Novigrad na brežuljku isturenom u Novigradskom moru (Novigrad Zadarski). Likovno i dokumentarno naročito je lijep prikaz ratne galije, usidrene kod žala, podignutih vesala. Likovnom kvalitetu pridonose i vješto komponirane grupe ljudi, vojnika i stanovnika toga kraja.

Grad Kotor prikazan je visinski i perspektivno, ali samo svojim utvrđenjima, kako onima na brijegu, tako onim pod njim. Pred lukom su jedna galija i tri veća trgovačka jedrenjaka.

Ova bakrena ploča znatno je oštećena na više mjesta, što dokazuje njezinu sekundarnu uporabu.[46]

LV

Tri bakroreza Šibenika na istoj ploči.

Vel. prikaza 48,5/52, ploče 49,5/53, lista 52,5/64 cm.

VUEUE DE SEBENICO *Pendant que les Turcs l' auoit Assiegée en 1645.*

Oznake položaja: A Baterie des Turcs B. Fort St. Iean C. Fort Degenveld.

Veduta grada Šibenika, s ulaza u zaliv. Dokumentarna predstava grada i utvrđenja nije vjerodostojna. Prikazana je navala Turaka na tvrđave »Sv. Ivan« i »Baron Degenfeld« u prvoj godini Kandijskoga rata 1645. Mletačka ratna galija, koja je uz još tri ratne lađe usidrena pred gradom, sudjeluje u obrani.

PLAN DE SEBENICO tel qu' il est a present.

To je topografska karta Šibenika i okolice, na kojoj su ucrtane samo fortifikacije u gradu i okolo njega.[47]

PORT DE SEBENICO

A' AMSTERDAM

Chez PIERE MORTIER *Avec Privilege.*

---

[46] Spomenik Srpske akademije nauka, CV, n. s. 7, Beograd 1956., str. 119, sl. str. 126; D. Kečkemet, Naša stara pomorska ikonografija, nav. dj.

[47] Reprodukcije prva dva bakroreza objavljene su, uz opis turskih opsada Šibenika, u knjizi Slava Grubišića Šibenik kroz stoljeća. Šibenik 1974., str. 95, 96; Šibenik na starim grafikama, nav. bilj. 6; Katalog izložbe Bogišićeve zbirke, nav. bilj. 5.

To je skicozni perspektivni pogled iz Šibenskoga kanala na Kanal sv. Ante i šibensku luku, s tlocrtom tvrđave sv. Nikola.

LVI. tablu Krfa ne opisujemo.

LVII

Tri bakroreza Klisa na istoj ploči.

Vel. prikaza 40,5/53,5, ploče 41/54, lista 52,5/64 cm.

VEUE DE CLISSA *Tel qu il est aujourdhuy,*

Fortifie par les Venetiens, en Dalmatie. A'AMSTERDAM *Chez* PIERRE MORTIER*Avec Privilege.*

Veduta kliške tvrđave sa sjeverozapada, s okolnim pejzažem, planinom Mosorom, morem i otokom Bračem u pozadini. U prednjem planu prikazano je tursko groblje.

VEUE DE CLISSA *Pendant qu les Turc le Possedoient.*

Veduta kliške tvrđave sa zapada dok je još bila u turskim rukama, s dominirajućim minaretom turske džamije.

Treća slika, bez naslova, prikazuje visinski perspektivno greben kliške tvrđave i okolicu, ali je sama tvrđava dana tlocrtno, s oznakama pojedinih objekata u njoj.

Prva i druga grafika zanimljive su i s likovnog gledišta.[48]

LVIII

TRAW

Ville de la Republique de Venise dans la Dalmatie.

se vend A AMSTERDAM *chez* PIERRE MORTIER *Avec Privilege.*

Vel. prikaza 41,5/51, ploče 42,5/52, lista 52,5/64 cm.

Prikazane su samo utvrde Trogira, bez ostalih građevina na otočiću, i to tlocrtno. Naselje na Čiovu pak predstavljeno je visinski perspektivno, osim jedne tvrđave na njemu. Legendama su označena stara i nova utvrđenja. Zanimljivo je da su te legende, kao i ostale oznake lokaliteta i cesta što vode prema Splitu i Šibeniku, dane na francuskome i na latinskome jeziku, što na ostalim bakrorezima nije učinjeno.

Iduća četiri bakroreza rađena su na četiri manje ploče četvrtine formata od predašnjih, tako da su po dva otisnuta na svakome listu

[48] C. Fisković se osvrće na taj bakrorez tvrđave Klis (Doprinos upoznavanju kliške tvrđave, Sarajevo 1939.), ali kao njezin izvor navodi djelo o kojemu nisam nigdje našao ni jedan podatak: Pierre Mortier, Nouveau Theatre d'Italie. Amsterdam cca 1680. Zacijelo se radi o Mortierovu izdanju Blaeuovih grafika 1704. godine.

(na arku kao prije). Gornja bakrena ploča svakoga lista ima rimski broj koji slijedi iza do sada opisanih, što dokazuje da pripadaju istome albumu, ali svaka ploča ima u donjem desnom uglu i drugi arapski broj, prema kojemu se može zaključiti da su prvotno pripadale nekom drugom albumu ili seriji velikog broja grafika.

LIX

209

SEGNA

ou Zegna, dans la Morlaquie, sur le Golfe de Venise.

Vel. prikaza 18/27, ploče 18,5/28, lista 52/32 cm.

Visinski perspektivni pogled na grad Senj, njegove utvrde i bližu okolicu, s tvrđavom Nehaj. Kuće u gradu prikazane su šablonski, a ni izgled utvrđenja nije vjerodostojan. Pred lukom je desetak ratnih galija i manjih lađa.

208

Obrovazzo di Soto en Dalmatie.[49]

Vel. prikaza 21,5/26, ploče 22/26,5, lista 52/32 cm.

Slikovita veduta tvrđave i naselja, s turskom džamijom, pod njim. Ratnici u prvom planu možda ukazuju na mletačku opsadu naselja koje je tada još bilo u turskim rukama.

I ova je ploča vidno oštećena, što dokazuje (osim serijskih brojeva), da je već prije bila upotrebljena.

LX

295

NADIN. *Petite ville dela Dalmatie, à 6 lieues de Zara.*

Vel. prikaza 19,5/26,5, ploče 20/27,5, lista 52/32 cm.

Slikovita veduta tvrđave i turskoga naselja pod njom, s dominirajućom džamijom.

296

POLIZAN *en Dalmatie.*

Vel. prikaza 19,5/26,5, ploče 20,5/27,5, lista 52/32 cm.

Veduta tvrđave i maloga naselja Poljica, mjesta između Zadra i Nina (Poljica Ninska).

[49] Obrovazzo di Soto bi trebalo da znači Obrovac donji, ili Obrovac u donjem polju ili u donjim Kotarima, za razliku od oznake »gornji«, iako mi je nepoznat takav naziv za to mjesto. Ukoliko to »di Soto« ne znači »Obrovac podgrađe«, za razliku od tvrđave Obrovac koja je na brijegu.

LXI

299

VRANA. *en Dalmatie.*

Vel. prikaza 19,5/27, ploče 20/27,5, lista 52/32 cm.

Veduta tvrđave Vrane i naselja s džamijom, tada u turskom posjedu.

297

ISLAN. *Fort en Dalmatie.*

Vel. prikaza 19,5/27,5, ploče 20,5/28, lista 52/32 cm.

Veduta turskog utvrđenja Islam (Grčki) sa slikovitim prednjim planom.

LXII

Grafička ploča preko dva lista, s tri prikaza naselja, utvrda i ruševina bez oznaka lokaliteta.

Vel. ploče 43/54 cm.

VEUE *de Ruines en Dalmatie.*

Slikovita i romantična veduta zatvorenoga zaljeva ili jezera s ruševinama nekog naselja (turskoga, jer se vide ostaci džamije) i tvrđave na brijegu.

Prema izgledu i smještaju mjesta i tvrđave, kao i usporedbom s Coronellijevim grafikama dalmatinskih utvrđenja,[50] može se ustanoviti da se radi o Skradinu na Prokljanskome jezeru.

U suvremenoj Brusonijevoj povijesti Kandijskoga rata, u opisu puta zapovjednika markiza Ville 1665. god., a u vezi s njegovim boravkom u Šibeniku, veli se da stari i nekada slavni grad Skradin leži napušten u posljednjim ratovima (nakon što su ga Mlečani osvojili od Turaka i porušili) i više ne služi ničemu, osim kao sklonište rijetkih ribara.[51]

Chateau en Dalmatie.

U tvrđavi druge vedute, na brežuljku, s podgrađem, možemo prepoznati sinjski grad, tada još dobro sačuvan, naročito usporedimo li ga s tvrđavom na tri Coronellijeva bakroreza.[52] U tvrđavi je bilo naselje, a njome je dominirala visoka četverostrana kula bez krovišta.

---

[50] (Vincenzo) Coronelli, Mari, Golfi, Isole, Spiaggie, Porti, Citta, Fortezze, Ed altri Luoghi Dell'Istria, Quarner, Dalmazia... (Venezia 1688.), sl. 54.

[51] Girolamo Brusoni, Historia dell'ultima guerra tra Veneziani e Turchi. Venezia 1673., parte II, libro XX, str. 132—133.

[52] V. Coronelli, nav. dj., sl. 59—61.

Chateau en Dalmatie.

I treću slikovitu vedutu s prostranom tvrđavom na brežuljku, turskim gradom pod njom, s dramatičnim crnim oblacima na nebu možemo, prema smještaju, obliku, rijeci i usporedbom s Coronellijevim bakrorezima prepoznati kao naselje i tvrđavu Knin, dok je još bio u turskom posjedu.[53]

Slijede grafike sjeverotalijanskih gradova.

Druga knjiga Blaeuova, odnosno Albertsova albuma obuhvaća crkvene građevine pojedinih talijanskih gradova, uključivo i rimske. Treća knjiga odnosi se na gradove, zgrade i crkve Napuljskoga Kraljevstva, zajedno sa Sicilijom. Četvrta knjiga, konačno, predstavlja antičke i kasnije građevinske i ostale spomenike u Rimu. Svi su svesci objavljeni iste 1724. godine u Haagu.

S obzirom na sadržaj ostalih grafika, zanimljive su s našega stajališta LII—LIV. tabla četvrtoga sveska, koje prikazuju podizanje egipatskoga obeliska pred crkvom sv. Petra u Rimu. Kao autor, crtač, tih reprezentativnih prizora, od kojih je jedan graviran preko dva lista, a druga dva preko četiri lista što se sklapaju, potpisan je Domenico Fontana, poznati rimski arhitekt XVI. stoljeća, u službi pape Siksta V., koji je i rukovodio prijenosom i postavljanjem obeliska na Trgu sv. Petra.

Kao graver bakroreza potpisan je na prvome:

Natalis Bonifacius Sibenicensis Fecit;
na drugome:

NATALIS BONIFATIVS SEBENICENSIS IN AERE INCIDEBAT, s datumom MDLXXXVI Romae;

na trećemu:

In Romae Natal Bonifacio de Sebenicco Fece d'Agosto. 1586.

Prvo Mortier 1704., a zatim Alberts 1724. god. upotrebili su, dakle, mnogo starije Natalisove ploče, izrađene prvotno za neko drugo izdanje, a na LII. grafici se i vidi da je stari redni broj ostrugan i ugraviran novi.

Na starijim grafikama nije uvijek bio običaj, kao na onima novijima, naročito u XVIII. stoljeću, da se potpisuju imena crtača i gravera. Ni jedna iz serije dalmatinskih grafika nema ime crtača ni bakroresca nego samo prvog njihova izdavača Mortiera. Nas svakako zanimaju baš njihovi crtači i graveri.

Dok smo za Pietera Mortiera i R. C. Albertsa pouzdano utvrdili da su bili izdavači, Joan Blaeu se u nekim priručnicima spominje samo kao izdavač,[54] a u drugima kao bakrorezac i izdavač.[55] R. C.

[53] Isto, sl. 42—43.
[54] R. Lister, nav. dj, str. 130.
[55] G. K. Nagler, nav. dj., str. 519.

Alberts, međutim, u predgovoru izričito veli da su grafike za ovo djelo načinjene prema Blaeuovim crtežima, i to uglavnom na licu mjesta; da ih je Blaeu za života dao izraditi i da je većinu bakroreza osobno retuširao, tj. dovršio i dotjerao. Prema tome svjedočanstvu Blaeu je bio autor crteža većine grafika u talijanskim albumima, a tek djelomično njihov graver.

Pogledajmo što se može na temelju ugraviranih potpisa zaključiti o autorstvu ostalih grafika ovoga izdanja. Shvatljivo je da ćemo ime bakroresca naći češće na bakrorezima što ih on izvodi nego autora crteža prema kojima ih izvodi. Pogotovu u to doba, kada autorstvo umjetnika nije bilo od tolike važnosti kao kasnije i danas. Otkupivši crteže ili naručivši ih, izdavač je kupovao sva prava od crtača i davao ih je gravirati kome je htio. Stoga crtača nalazimo izričito navedenoga samo na nekim bakrorezima i to, osim već spomenutoga Domenica Fontane, Georgiusa Hoefnaglea na bakrorezu Velitrea (knj. II., tab. LXII.) i Rimljanina G. de Rossija na više bakroreza rimskih veduta i spomenika (knj. IV., table bez numeracije). Na ploči Osima (knj. II., tab. LXVII.) postoji samo potpis IOANNES BLAEV, na ploči Ostije (II; LXIX.) posveta s potpisom *J. Blaou*, na ploči Beluna (II; XXXVII.) *J. B. H.* (Haye), na ploči Tremitskih otoka (III, 25) *Par Mr. Blaeu*, na pločama Koloseuma, Amfiteatra i Cirkusa u Rimu (III; V. VIII. i XIV.) IO. BLAEV, *I. Blaeu* i J. BLAEU. U svim tim slučajevima, međutim, to može biti i potpis gravera, a ne crtača, koji se vjerojatno ne označava, pa ni u slučaju da je sam Blaeu crtač.

Joan Blaeu kao bakrorezac potpisuje se na većem broju grafika, obično IOANNES BLAEV EXCUDEBAT. Tako na bakrorezima Milana, Roviga, Pise, Frascatija, Velitrea, antičkih lokaliteta u južnoj Italiji: Pozuoli, Lacus Anianus, Fondi, Caiazo i na prikazu rimskog obeliska.[56] Zanimljivo je da se na jednom bakrorezu Forte de Tventes u Milanskoj kneževini (knj. I., tab. XIII.) kao graver potpisuje i R. Alberts, što dokazuje da se on ipak bavio i tim zanatom, a ne samo izdavanjem takvih djela.

Na većini bakroreza označeno je da se prodaju kod Pierrea Mortiera, ili da su izvedeni njegovom brigom, a na manjem dijelu kod Rutgerta Albertsa. Na bakrorezu s prizorom fontane u Bolonji (knj. II., tab. XIII.) postoji natpis: *Amsteloedami Excud I. Blaeu, se vend Chez Pierre Mortier*, iz čega se može zaključiti da je Joan Blaeu (barem neko vrijeme) izrađivao bakroreze za izdavača Pietera Mortiera.

Zaključak je:

Većinu bakroreza ovoga albuma crtao je Joan Blaeu, a rjeđe drugi crtači, pogotovu što su i braća Blaeu boravili u Italiji i mogli na licu mjesta crtati spomenike.

[56] Knj. I. tab. VI, XXII, LXVI; knj. III. sl. 11, 12, 19, 20; knj. IV, tab. XLII.

Jedan dio bakroreza gravirao je sam Blaeu, a većinu dotjerao.

Iako je poznat kao izdavač ovakvih djela, Joan Blaeu se ne pojavljuje kao izdavač ovog talijanskog albuma. Pošto se na jednom mjestu, kao što smo vidjeli, Blaeu pojavljuje kao graver za izdavača Mortiera, i pošto ploče koje Blaeu gravira (ili dovršava) nose već oznaku izdavača Mortiera, valja zaključiti da je Joan Blaeu radio i za izdavača Pietera Mortiera, što je vjerojatno slučaj i s dalmatinskim bakrorezima, na kojima se ni crtač ni graver ne spominju izričito, već samo izdavač Mortier. Joan Blaeu, dakle, može biti crtač, ili graver, ili crtač i graver dalmatinskih grafika.

R. C. Alberts pojavljuje se kao izdavač drugoga izdanja Blaeuova djela, što ga je prvi put izdao Mortier, dodavši ovome izdanju tekstovne opise prikazanih mjesta i spomenika, ali ne na temelju izvornih podataka s tih lokaliteta nego na temelju tada pristupačnih podataka u rijetkim putopisima i znanstvenim djelima. Oskudne podatke o prikazanim dalmatinskim gradovima i utvrdama mogao je izdavač naći u Sponovu i Whelerovu putopisu Dalmacijom, koje je na francuskom jeziku objavljeno 1674. god. u Amsterdamu i 1724. god. u Hagu,[57] ili u Whelerovu putopisu objavljenu 1689. god. u Antverpenu i 1692. god. u Amsterdamu,[58] ali najviše u priloženoj geografskoj karti Dalmacije.

Napominjem da su neke ploče dalmatinskih gradova i utvrda oštećene, što dokazuje da nisu izrađene za to izdanje, nego znatno prije (Kotor, Obrovac, npr.).

Tražeći podrijetlo, autora i vrijeme nastanka grafika dalmatinskih gradova, povezavši ih uz Joana Blaeua, osvrnut ćemo se i na njegove veze s našim krajevima i našim ličnostima toga doba, ne bi li nam i to pomoglo u atribuiranju.

Kada je istaknuti hrvatski historičar Ivan Lucius — Lučić, Trogiranin, završio svoje životno djelo, povijest Dalmacije i Hrvatske, *De Regno Dalmatiae et Croatiae,* tražio je izdavača za tu obimnu knjigu. To je djelo zamislio u Trogiru 1651. godine, a dovršio ga je 1661. u Rimu, kamo se za stalno preselio 1654. godine.

Otprilike u vrijeme kada je dovršavao svoju povijest sreo je u Rimu braću Joana i Kornelija Blaeua. Lucius se najprije sprijateljio s Kornelijem Blaeuom, a lijepo je primio dva Joanova sina Vilima i Petra, zbog čega mu je ovaj bio zahvalan. To je potaklo Luciusa da ponudi braći Blaeu tiskanje svoga djela, jer su talijanski nakladnici tražili da sam podmiri trošak tiska, a on nije imao sredstava za to. Amsterdamski su izdavači bili voljni tiskati knjigu na svoj trošak,

[57] Spon. J., Wheler G., Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece. et du Levant, fait aux années 1675. et 1676... I-III. Amsterdam 1674.; Lyon 1678; La Haye 1724.

[58] Wheler G., Voyage de Dalmatie, de Grece et du Levant... I-II, Anvers 1689; Amsterdam 1692; Aia 1723.

s koliko god tabla ilustracija autor želi.[59] Joan Blaeu bio je dapače počašćen da tiska djelo tako učena povjesničara, što je posvjedočio i pismom Lučiću 1665. god. objavljenim u predgovoru prvog amsterdamskog izdanja: »... Ali ti si svoje prijateljstvo htio naročito očitovati time, što si svoja vrsna istraživanja, kojima si spomenike svoje preslavne domovine, davnom tminom zastrte, iznesao na svjetlo, povjerio da se štampaju mojim slovima (u mojoj tiskari).«[60]

Da li su ove grafike, odnosno prethodni crteži za te grafike, mogli biti rađeni za Blaeuovo izdanje Lučićeva djela?

Godine 1661., kada je dovršio *De Regno,* pisao je Ivan Lučić iz Rima rođaku Danilu Divniću (Difnicu) u Šibenik da mu pošalje nove snimke Šibenika da ih usporedi s onima koje je već imao. Spominje da mu je snimak Kotora već bio načinio mletački vojni inženjer Magli.[61] U drugome pismu Divniću spominje Lučić da već posjeduje zemljovidnu kartu srednje Dalmacije i kartu Južne Dalmacije, a obje mu je načinio također Magli.[62] I u pismu zadarskome arhiđakonu Valeriju Ponteu 1660. god. spominje Lučić da je, kada je posljednji put bio u Zadru, razgledao ostatke antičkih zidina s Maglijem.[63] Istome Ponteu piše 1675. god. da je primio tlocrt Zadra što mu ga je ovaj poslao.[64]

Prema tome može se zaključiti da je inž. Alessandro Magli izradio za Ivana Lučića tlocrte gradova Šibenika, Kotora i Zadra i kartu južne Dalmacije.

Taj istaknuti mletački vojni inženjer, podrijetlom Francuz ali rođen u Firenci, istakao se naročito kao graditelj dalmatinskih utvrđenja u vrijeme Kandijskog rata i bio je desna ruka generala Foscola u osvajanju kopnene Dalmacije od Turaka. Usavršio je izgradnju fortifikacija i u ranijim ratovima u Njemačkoj i Flandriji, a zatim se proslavio na utvrđivanju mletačkoga Lida. U nas je podizao suvremena utvrđenja Šibenika, Zadra, Trogira i Splita, gdje je projektirao jaku tvrđavu Gripe i čitav bastionski sistem novih splitskih utvrda. Pridonio je osvajanju Klisa, kopajući lagume i obnovi kliških utvrđenja.[65]

Ukoliko su Maglijevi tlocrti Kotora, Šibenika i Zadra trebali poslužiti za ilustracije Lučićeva djela, kao i Maglijeve zemljovidne karte Dalmacije, onda je moguće da je crteže gravira dalmatinskih

---

[59] Franjo Rački, Povjestnik Ivan Lučić, Trogiranin. Rad JAZU, knj. XLIX, Zagreb 1879., str. 81; Bare Poparić, Pisma Ivana Lučića Trogiranina. Starine JAZU, knj. XXXI. Zagreb 1905., str. 280, knj. XXXII, Zagreb 1907., str. 13.

[60] Vjekoslav Klaić, Povjest Hrvata. Zagreb 1899., sv. I, str. 3—4.

[61] F. Rački, nav. dj., str. 80.

[62] Isto, str. 94.

[63] B. Poparić, nav. dj., knj. XXXI, str. 319.

[64] Isto, knj. XXXII, str. 78.

[65] D. Kečkemet, Splitska utvrda Gripe. Vojnopomorski ogledi, br. 2, Split 1971., str. 33—35.

gradova što ih je gravirao Blaeu izradio Alessandro Magli. U Lučićevoj *Historiji* nalazi se, međutim, samo pet skromno izvedenih historijskih karata naših zemalja i to: Illyricum hodiernum; Illyricum et Liburnia; Regnu Illyricum et Illyricum a Romanis additum; Dalmatia post imperii declinationem in Croatiam, Serviam et Dalmatiam ipsam distincta; Croatia maritima, Dalmatiae pars et pars Serviae. Također velika i reprezentativna suvremena geografska karta Illyricum hodiernum, koju je Joan Blaeu posvetio knezu Petru Zrinskome.[66]

Međutim, ako je Joan Blaeu posjedovao Maglijeve planove i vedute dalmatinskih gradova, oni ipak nisu mogli konačno poslužiti za izradu opisanih bakroreza, jer su crteži namijenjeni Lučićevu djelu morali biti izrađeni i poslani u Amsterdam svakako prije prvoga izdanja *De Regno*, tj. prije 1666. godine, a prema nekim podacima na njima možemo zaključiti da su oni nastali poslije. Dok se turska opsada Šibenika odnosi na 1645. godinu, druge su grafike mogle nastati pod kraj ili nakon Kandijskog rata (1645.—1669.). Dovršeno utvrđivanje Zadra, Splita i Trogira novim sistemom fortifikacija, uglavnom Maglijevo djelo, datira te planove oko 1670. god. ili nakon toga. Prizor porušenoga Skradina može potjecati od cca 1665. god. Tvrđava Klis prikazuje se prije i poslije mletačkog zauzimanja 1648. godine.

Sve bi, dakle, bilo u prilog tvrdnji da su crteži za te grafike nastali oko 1670. godine. (Iznimku čini bakrorez Hercegnovoga, ukoliko on prikazuje opsadu 1687. godine, a ne prije). Manji bakrorezi dalmatinskih utvrđenja u unutrašnjosti ne mogu imati vezu s Luciusovim izdanjem.

Postoji još jedna vjerojatnost za koju su svrhu izrađeni ne samo bakrorezi dalmatinskih gradova nego i oni s utvrđenjima u unutrašnjosti srednje Dalmacije. Svi se oni, kao što smo vidjeli, odnose na razdoblje Kandijskog rata i prikazuju zbivanja i situacije toga rata u Dalmaciji. Stoga se sam od sebe nameće zaključak da su izrađeni kao ilustracije nekoga djela koje je opisivalo borbe s Turcima u Dalmaciji u vrijeme Kandijskoga rata. Izričito se spominju neki sukobi, glavna pažnja posvećena je ne slikovitosti dalmatinskih gradova nego njihovim suvremenim utvrđenjima, a mnogi se lokaliteti prikazuju kako su izgledali dok su bili u turskim rukama.

Šibenčanin Franjo Divnić (Difnik, Difnico, 1607.—1672.) napisao je neposredno nakon Kandijskoga rata opsežno djelo *Povijest dalmatinskog rata Mlečana i Turaka ... od godine 1645. do mira i*

[66] Ioannii Lucii De Regno Dalmatiae et Croatiae Libri sex. Amstelo — dami. Apud Ioanem Blaev. MDCLXVIII.

određivanja granica.[67] On je, s ostalim učenim Dalmatincima toga doba opskrbljivao Luciusa historijskim podacima i građom za njegovo povijesno djelo. Sam Lučić ga je potakao da se bavi arheologijom i objavio njegove arheološke natpise. Lučić šalje Divniću iz Rima prve otiske svoje knjige. I rodbinski su bili povezani, jer je Lučićeva majka Klara bila rođena Divnić.

Franjo Divnić je najizravnije sudjelovao u akcijama Kandijskoga rata na području Dalmacije, a nakon završetka rata bio je zadužen da na temelju povijesnih isprava dokaže pravo Dalmacije na naslov Kraljevine, što je Veneciji tada bilo vrlo važno. Sudjelovao je, kao predstavnik Mletačke Republike, u mirovnim pregovorima s Turcima oko novih granica u Dalmaciji.

Stoga je njegova povijest tog 24-godišnjeg rata u Dalmaciji mjerodavna i iscrpna, za naše krajeve mnogo bolja od drugih povijesti Kandijskoga rata. Međutim, prije nego je djelo potpuno završio, umro je 1672. god. Franjo Divnić, ostavivši oporučno bratu Danijelu brigu da ga, prema njegovim rukopisima, dovrši i objavi.

Danijel Divnić dao je prepisati bratovo djelo, napisao mu predgovor i poslao na ocjenu i recenziju Ivanu Lučiću u Rim, interesirajući se u njega o mogućnostima objavljivanja djela.[68] Lučić je pregledao rukopis, zapisao svoje primjedbe i primijetio da bi za razumijevanje događaja opisanih u knjizi bilo korisno dodati zemljovid Dalmacije ili bar zadarske, šibenske, trogirske, splitske i omiške okolice. Te zemljovide, što ih je izradio Alessandro Magli, Lučić već posjeduje, pa će ih on poslati Danijelu Divniću da unese u njih i imena mjesta koja se u toj h storiji spominju; a ne bi bilo loše dodati zemljovid južne Dalmacije, što on također ima od Maglijeve ruke.[69]

Ali iz Lučićevih primjedaba vidi se da bi u Mlecima bilo teško naći izdavača toj historiji u kojoj je pokojni Franjo Divnić iznosio činjenice bez uvijanja, a mnoge od njih nisu išle u prilog mletačkoj vlasti, pogotovu što je on više opisivao ratna junaštva Dalmatinaca nego Mlečana.

Kako je dalje teklo nastojanje da se Divnićevo povijesno djelo objavi, nije nam poznato, jer daljih podataka nemamo u objavljenim Lučićevim pismima, a ni u ostalim izvorima. Djelo se nije tiskalo i ostalo je u rukopisu u Zadru i u Splitu.

---

[67] *Historia della Guerra di Dalmatia tra Venetiani e Turchi del dottor Francesco Difnico dall' anno 1645. sino alla pace e separatione de confini.* Postoji nekoliko rukopisa te knjige, od kojih se dva izvorna nalaze u Muzeju grada Splita i u Naučnoj biblioteci u Zadru. Zadarski rukopis ima marginalne bilješke, ispravke i dopune povjesničara Ivana Luciusa, koji ga je recenzirao.

D. Kečkemet, Dva odlomka iz »Povijesti Kandijskog rata u Dalmaciji« Šibenčanina Frane Divnića (Difnica). Mogućnosti, Split 1973., br. 8, str. 876—888.

[68] F. Rački, nav. dj., str. 93.

[69] Isti, nav. dj., str. 94; Ivan Kukuljević, Izvorna pisma Ivana Lucia. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IV, Zagreb 1857, str. 132—135.

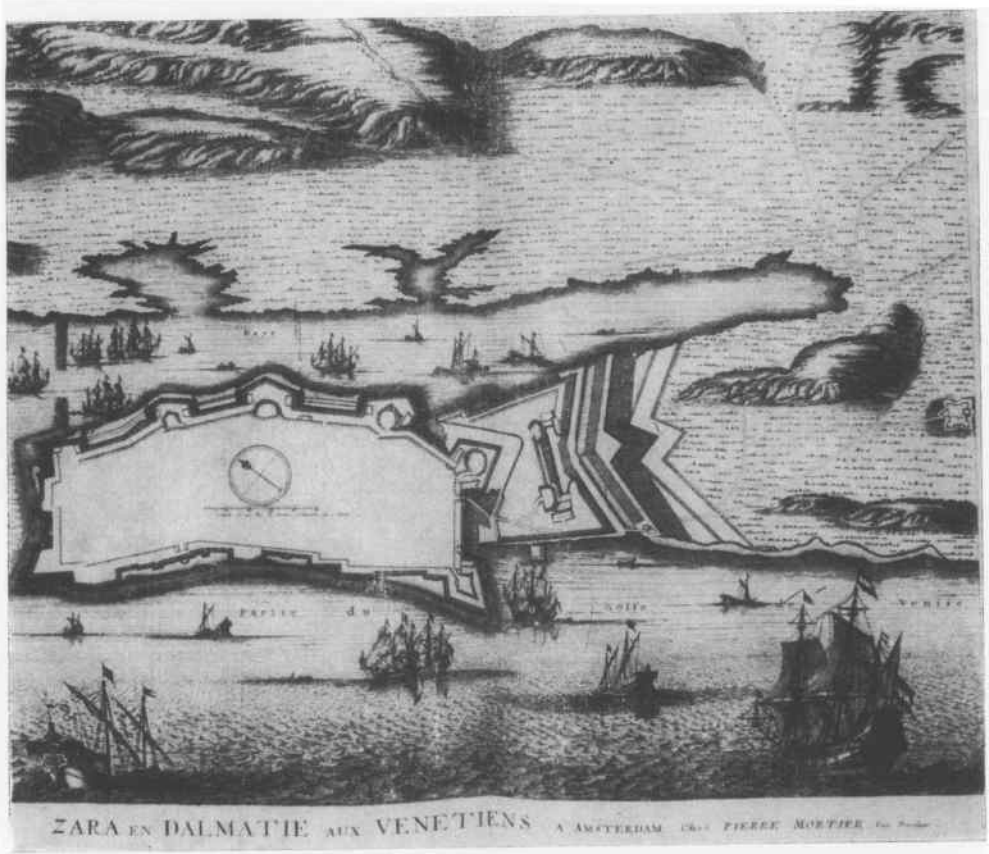

Sl. 1. Joan Blaeu: Zadar, XVII st. Izdanje R. C. Albertsa, Haag 1724.

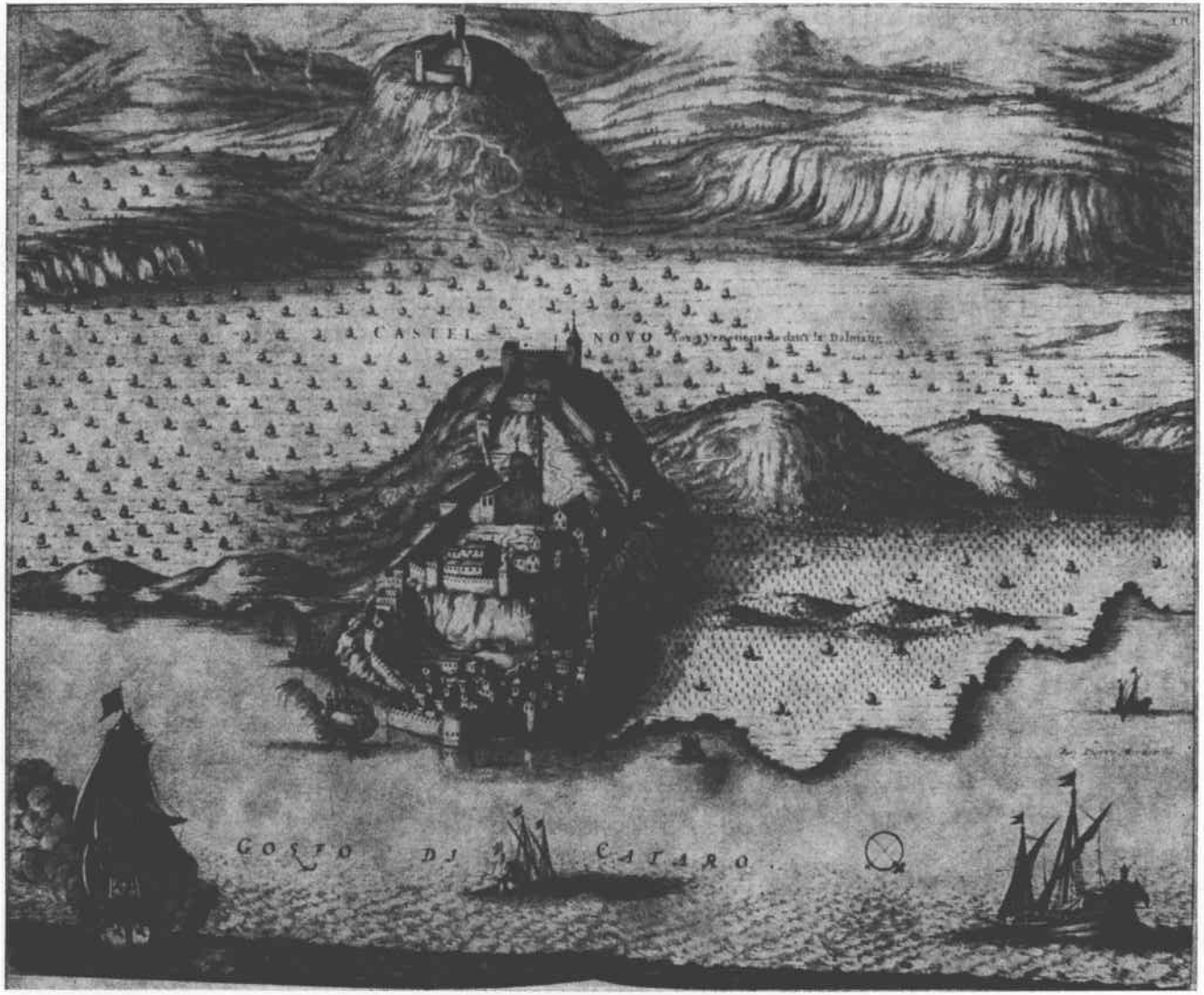

Sl. 2. Joan Blaeu: Hercegnovi, XVII st.

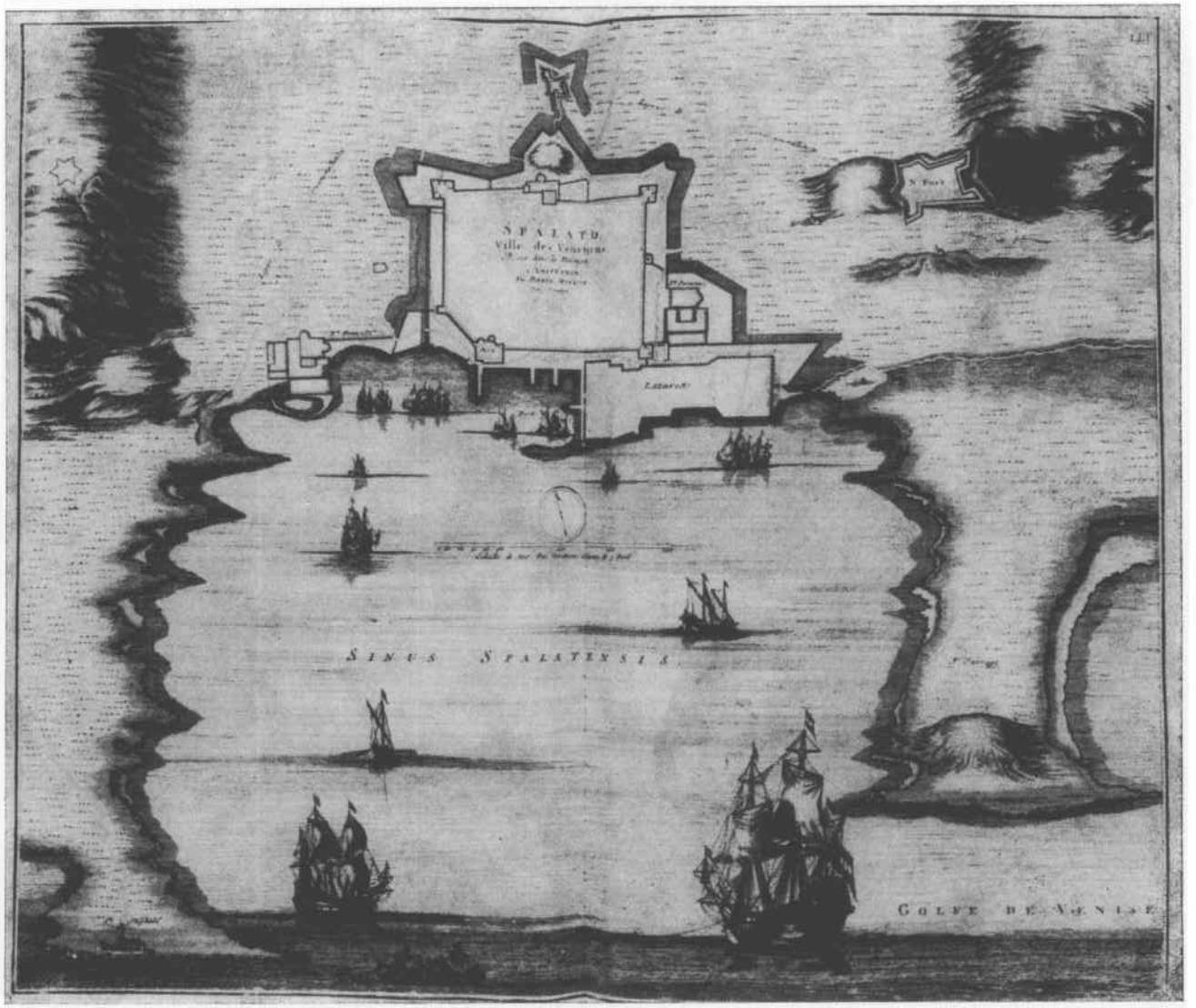

Sl. 3. Joan Blaeu: Split, XVII st.

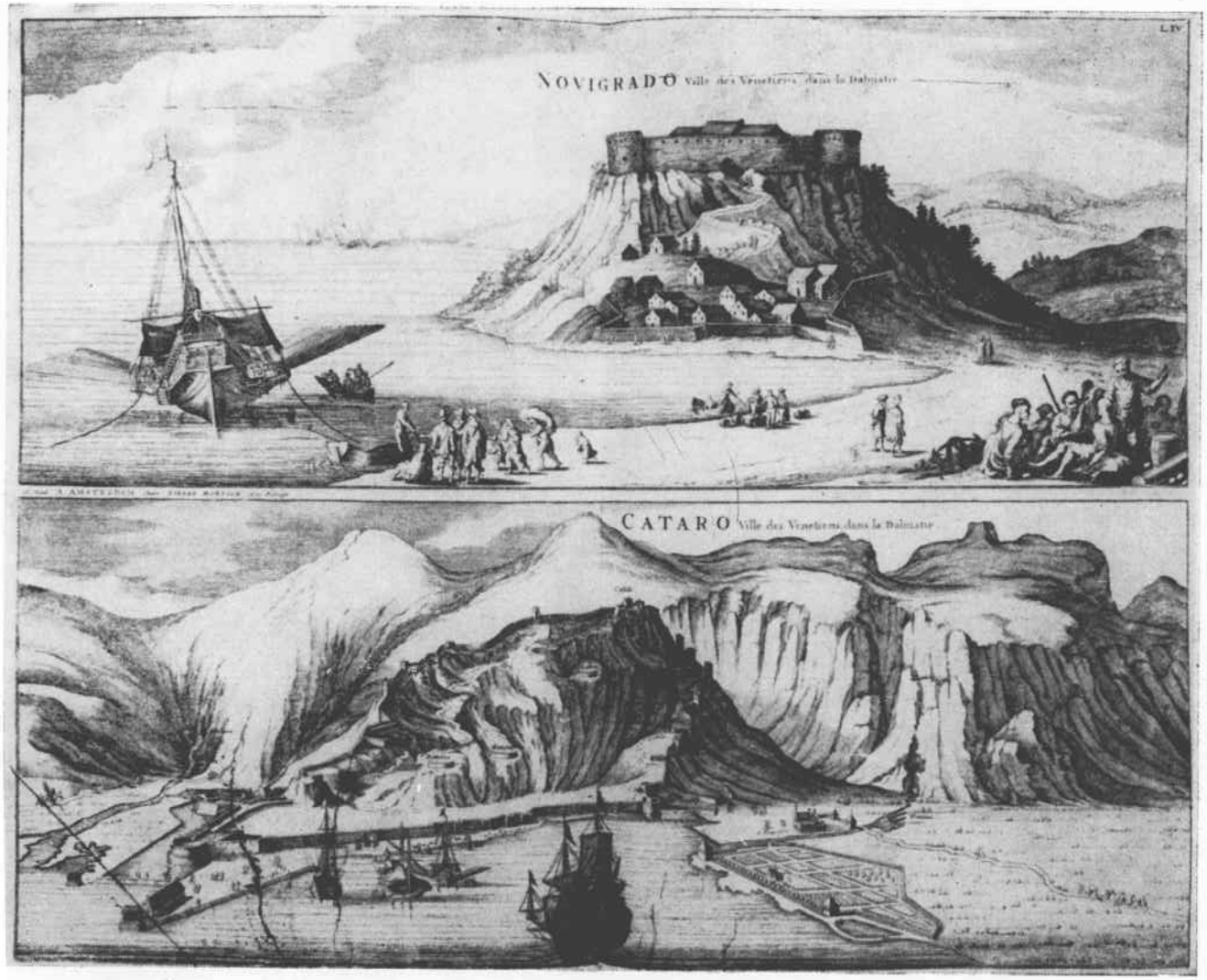

Sl. 4. Joan Blaeu: Novigrad (Zadarski). Kotor, XVII st.

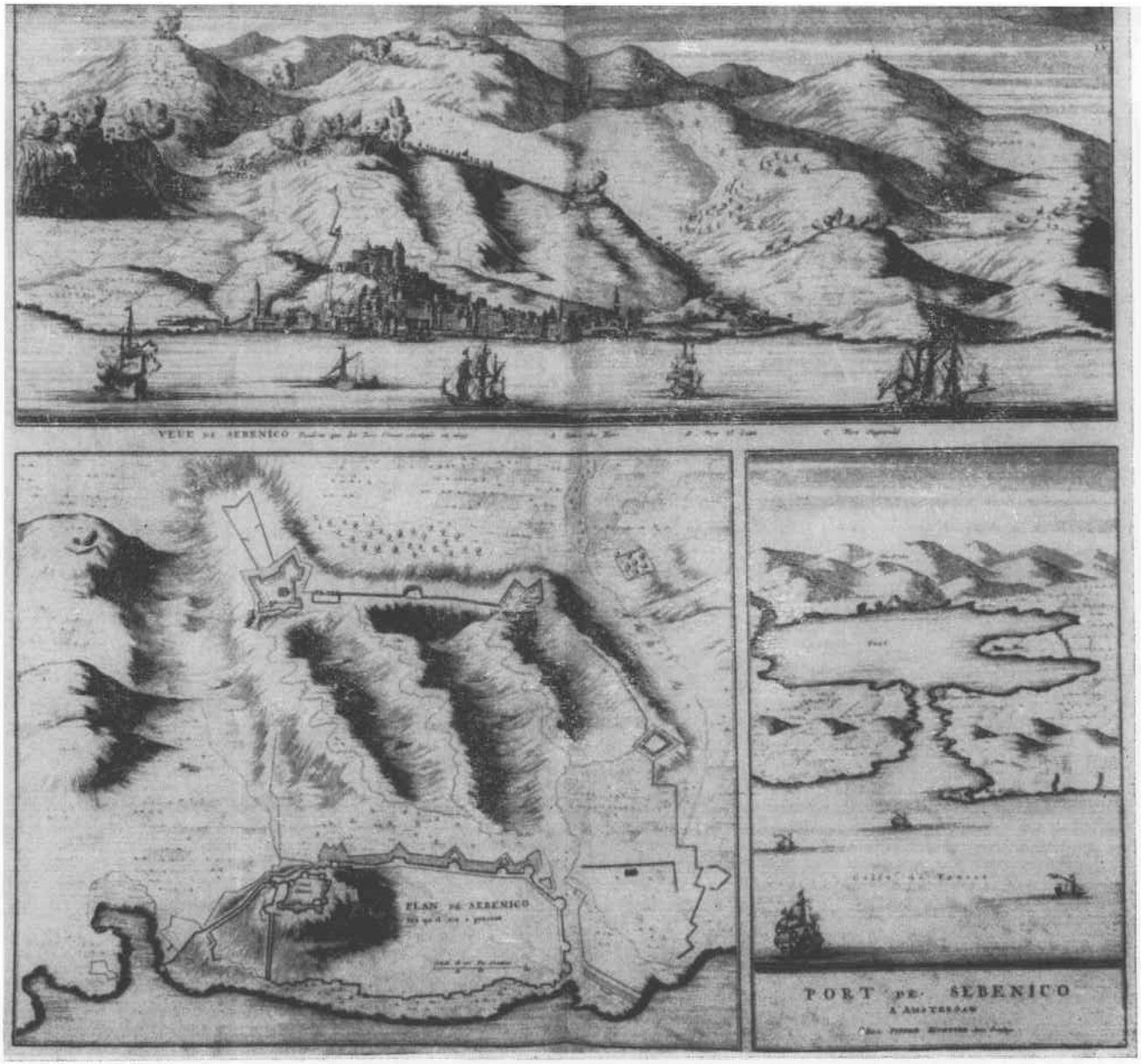

Sl. 5. Joan Blaeu: Šibenik, XVII st.

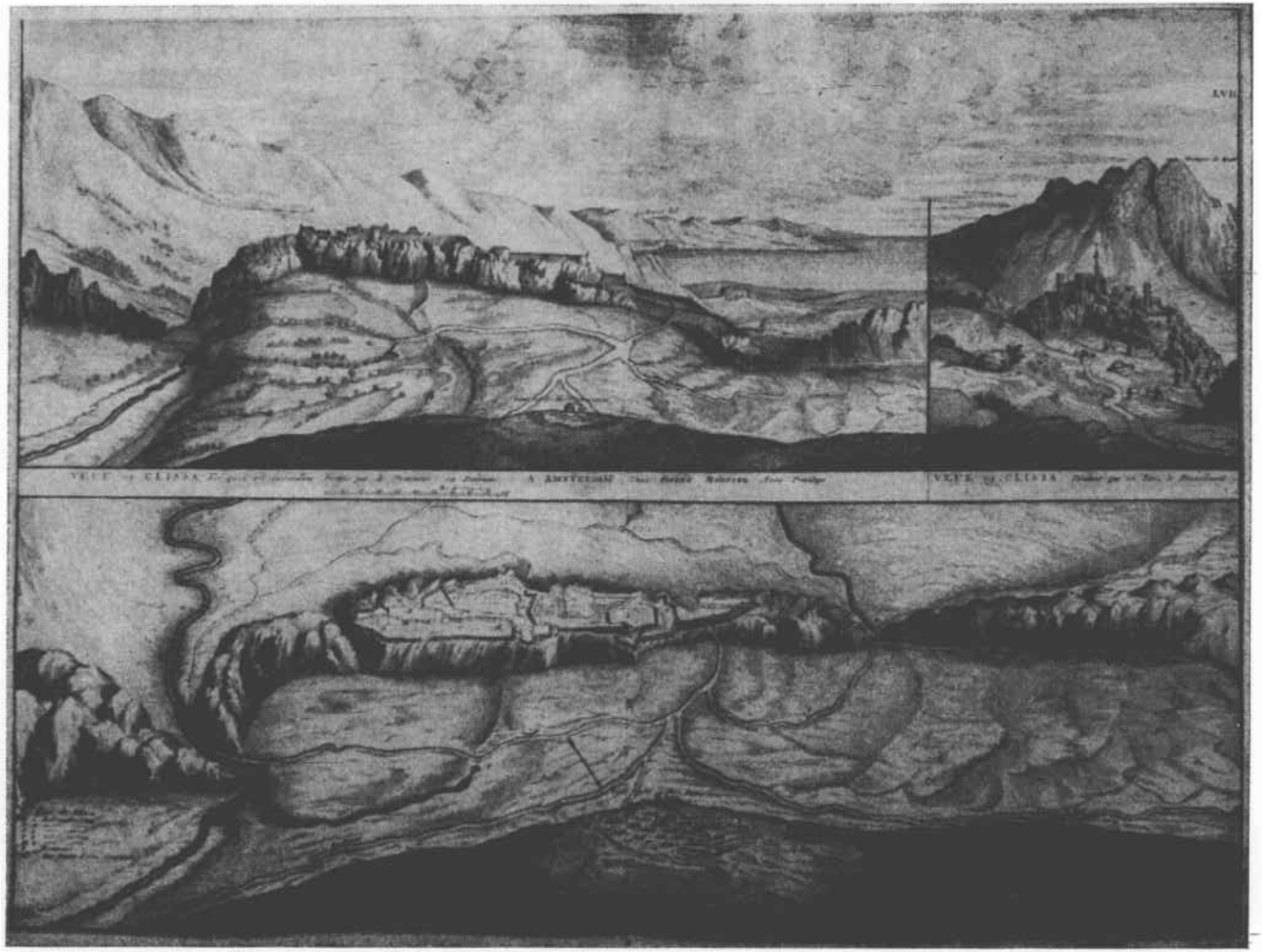

Sl. 6. Joan Blaeu: Klis, XVII st.

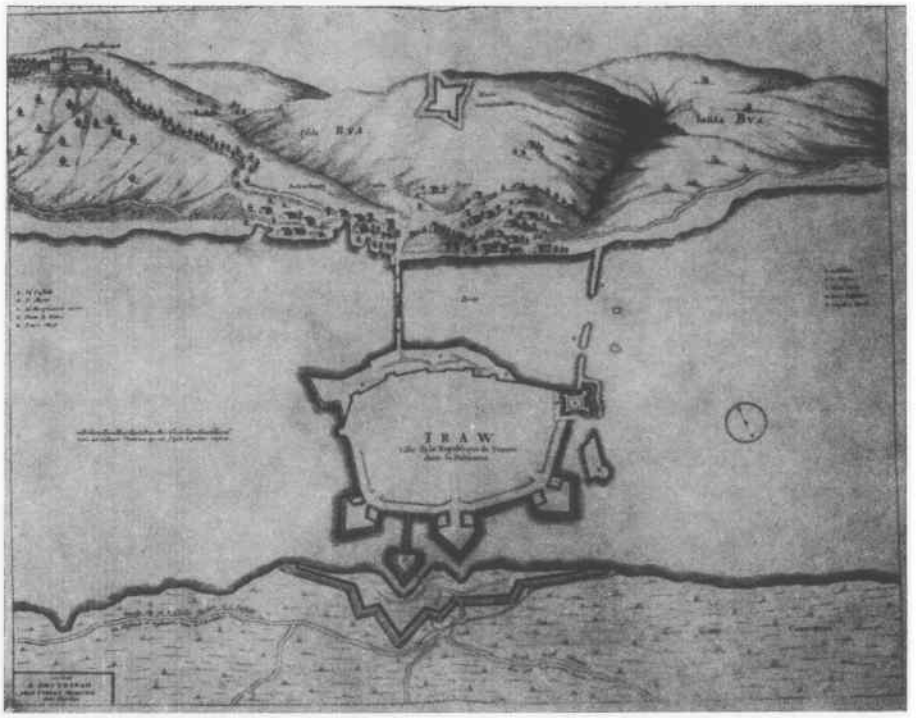

Sl. 7. Joan Blaeu: Trogir, XVII st.

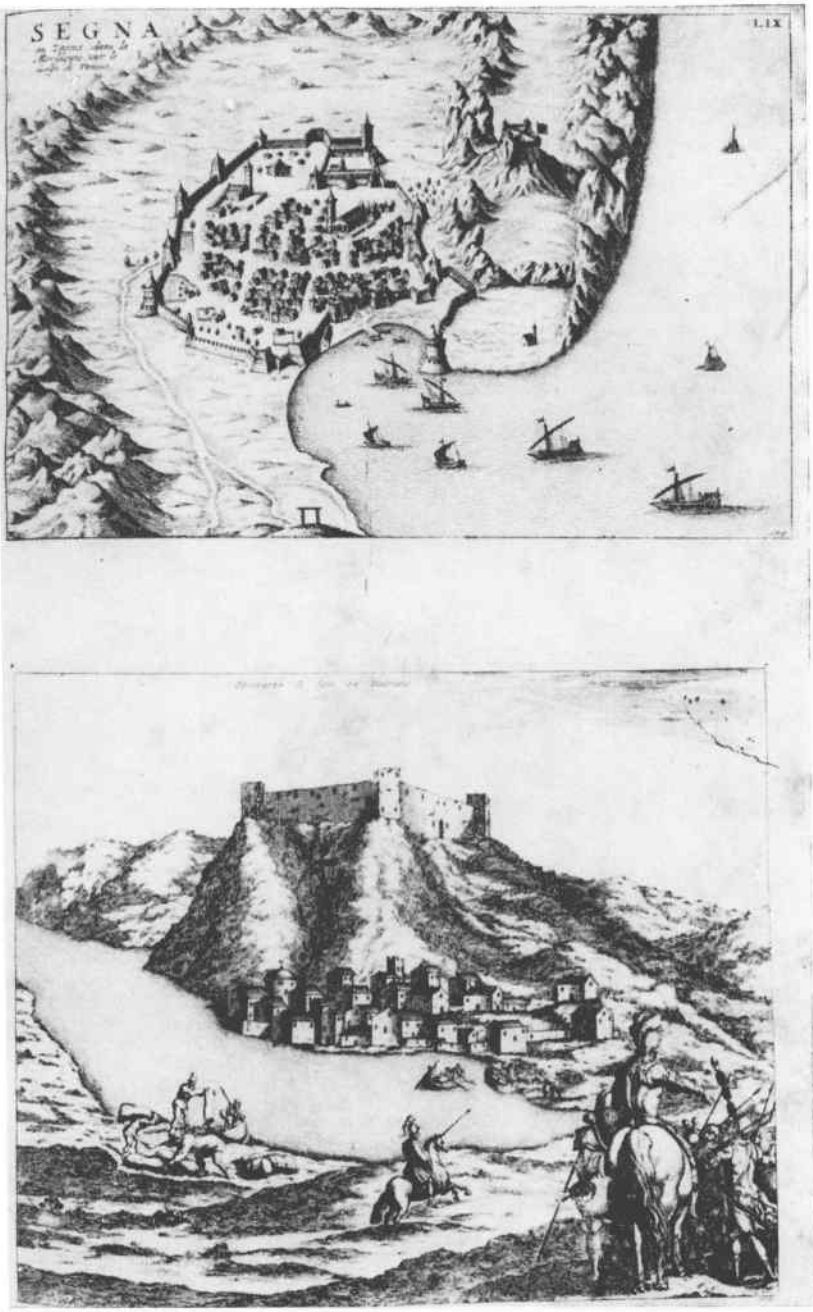

Sl. 8. Joan Blaeu: Senj. Obrovac, XVII st.

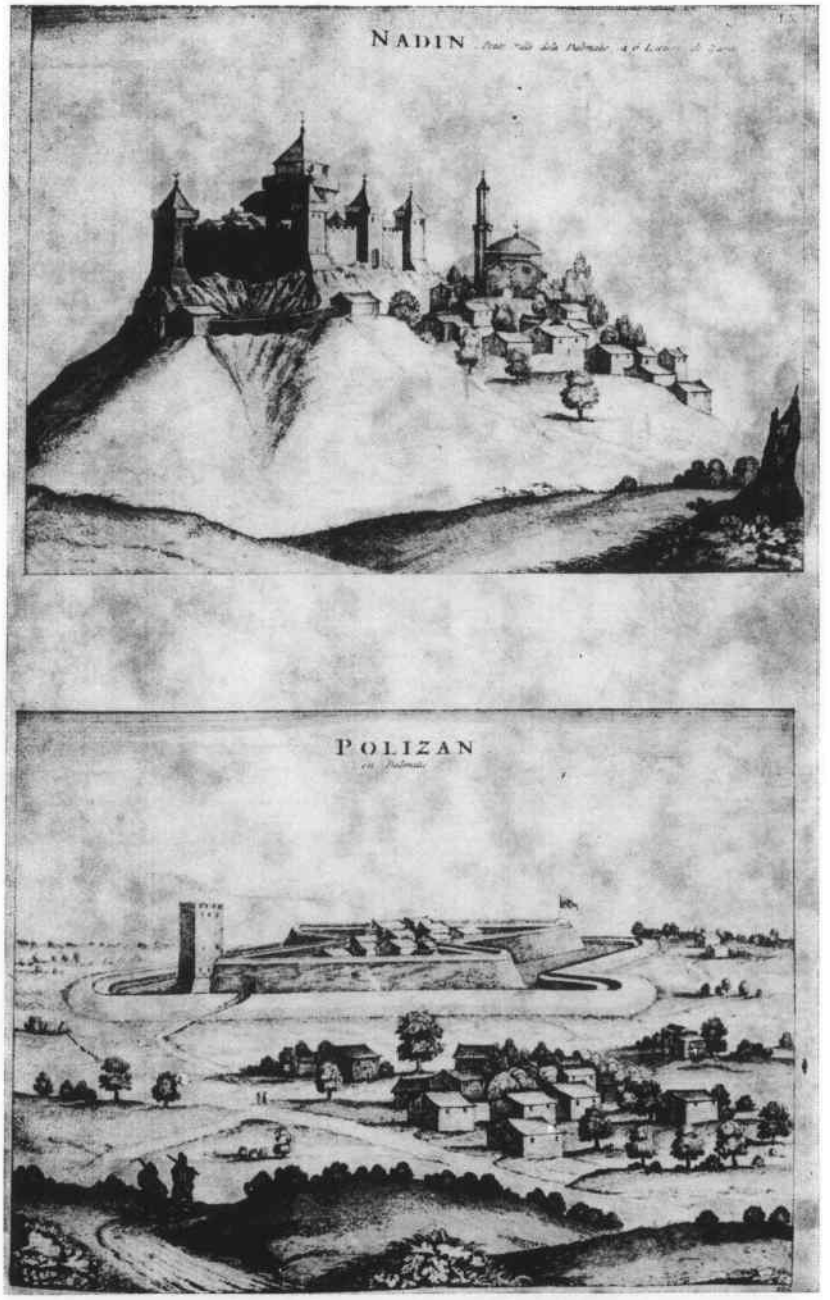

Sl. 9. Joan Blaeu: Nadin. Poljica, XVII st.

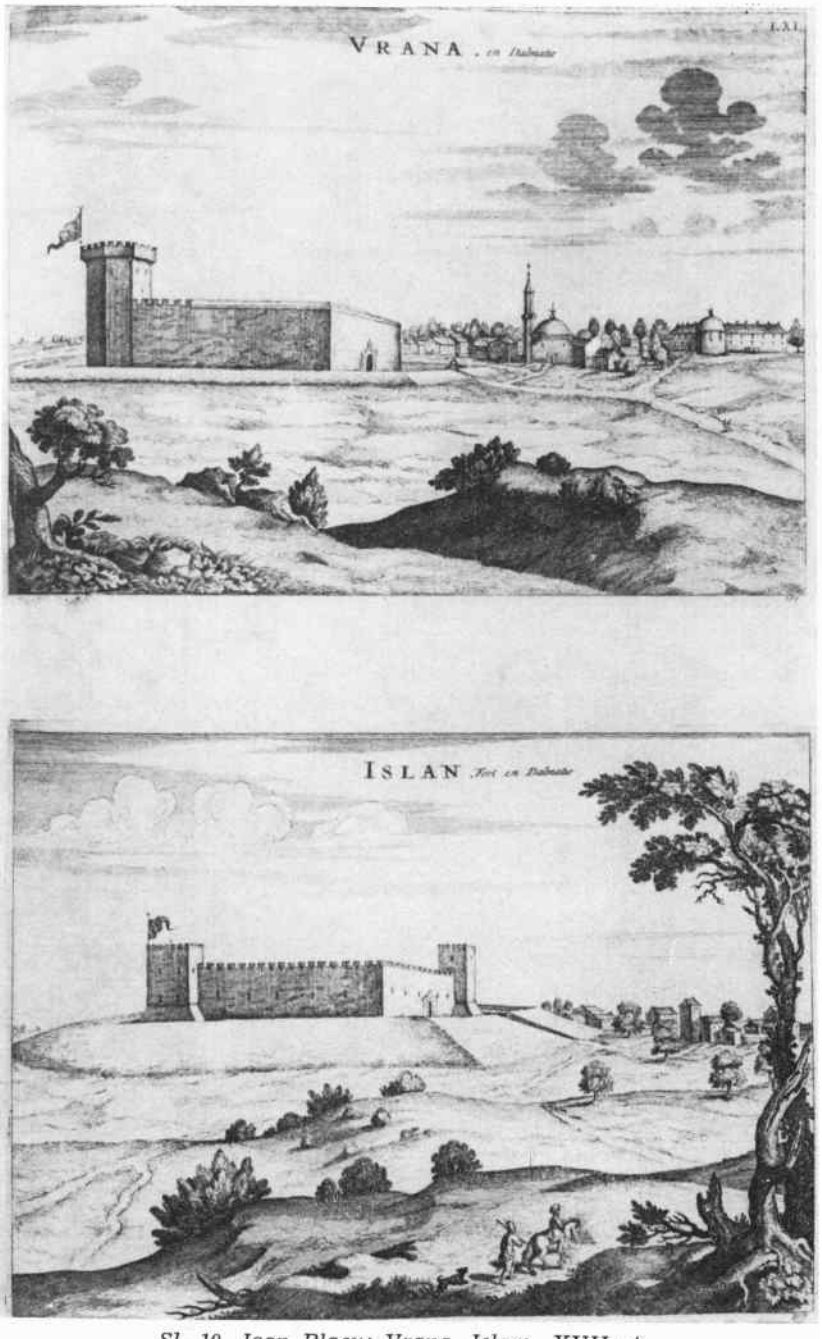

Sl. 10. Joan Blaeu: Vrana. Islam, XVII st.

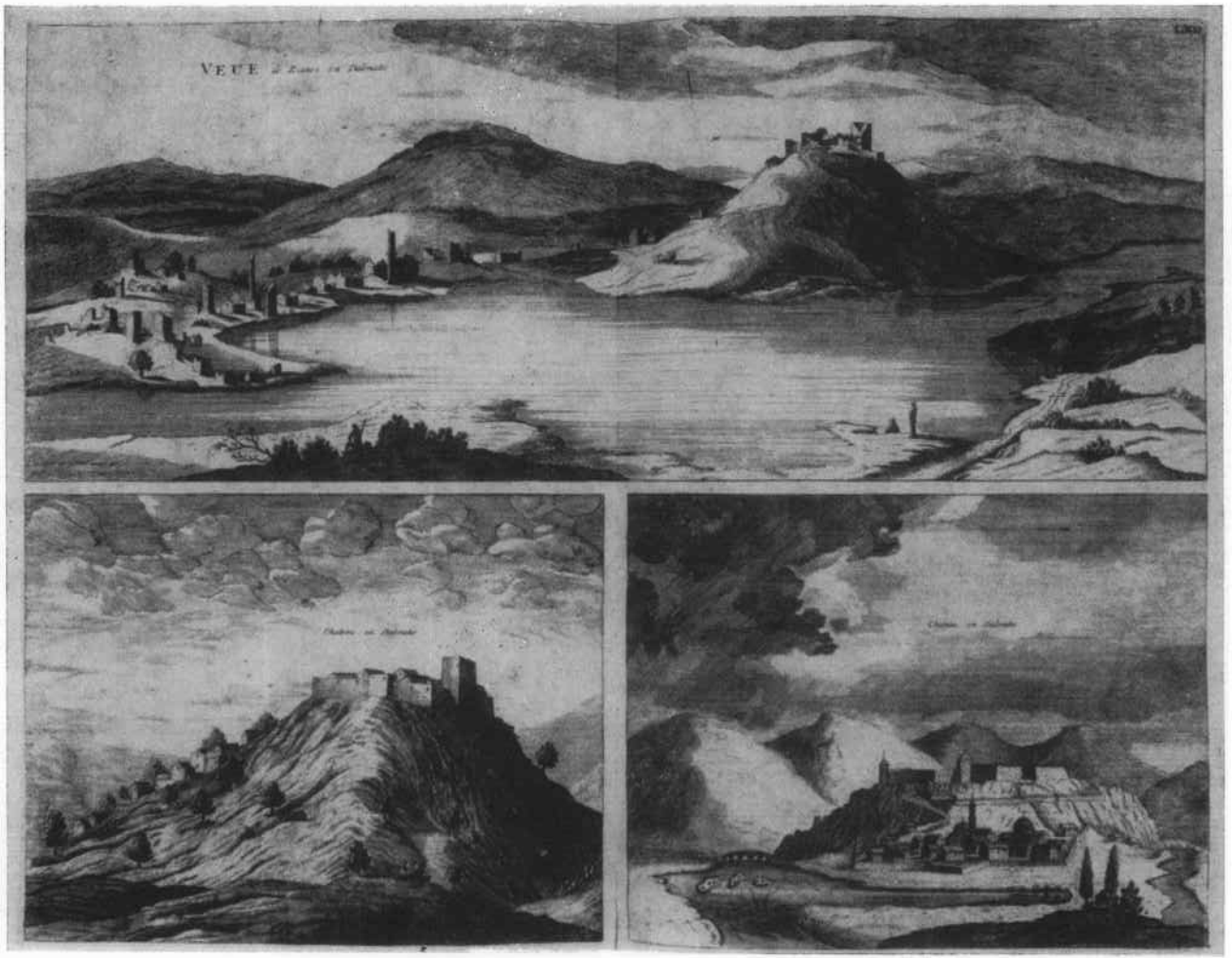

Sl. 11. Joan Blaeu: Skradin. Sinj. Knin, XVII st.

Ipak možemo pretpostaviti i mogućnost da je Lucius pregovarao o tiskanju Divnićeva djela sa svojim amsterdamskim izdavačem Joanom Blaeuom i da su u tu svrhu poslani u Amsterdam Maglijevi crteži dalmatinskih gradova i njihovih utvrđenja, kao i manji crteži dalmatinskih utvrđenja u unutrašnjosti, a kao ilustracije za Divnićevu knjigu. Joan Blaeu je sam prenio te crteže u bakroreze, ali do objavljivanja povijesti Kandijskog rata u Dalmaciji ipak nije došlo i gravirane bakrene ploče priložio je zatim Mortier svom albumu talijanskih gradova i spomenika. Uočljivo je da se naročito manje grafike tvrđava iz unutrašnjosti, koje imaju i prvotnu numeraciju latinskim brojevima, ne uklapaju među najpoznatije talijanske (pa i dalmatinske) gradove i njihove građevine. Prikazuju, međutim, baš one lokalitete, naročito u Dalmatinskoj zagori, koji se najviše spominju u Divnićevoj povijesti. Ima se dojam da se tim bakrorezima Mortier (a zatim i Alberts) koristio zato što ih je imao uz ostale Blaeuove bakroreze, a ne zato što bi pripadali cjelini talijanskoga albuma.

Podacima kojima danas raspolažemo možemo samo pretpostaviti, ali ničim pouzdanim dokazati da je autor crteža tih planova vojni inženjer Alessandro Magli, da su oni izrađeni za planiranu Divnićevu Povijest Kandijskoga rata u Dalmaciji, da ih je Joan Blaeu gravirao i da su ih Mortier i Alberts izdali zajedno s ostalima.

U traženju autora crteža tih veduta i planova, ne nalazeći nigdje ni spomena o tome da bi sam Joan Blaeu boravio u Dalmaciji i crtao ih na licu mjesta, moramo pomisliti na još jednog vojnog inženjera, graditelja utvrda i odličnog crtača, Giuseppea Santinija, od kojega su nam u Muzeju grada Splita sačuvani brojni crteži Splita, Klisa, Zadra i Hvara.[70] Bio je to inženjer koji je dovršavao utvrđivanje Splita i Klisa 1666. godine, koji je dobro poznavao sistem novih utvrđenja dalmatinskih gradova, koji je (kao i Magli) mogao dobro poznavati i izgled turskih gradova i građevina prije nego su ih Mlečani zauzeli i porušili, što drugi stranac koji bi došao u Dalmaciju nakon završetka Kandijskoga rata ne bi mogao znati. Isključujemo i svaku mogućnost da je crtač mogao precrtati ove vedute iz nekog drugog objavljenog djela, jer drugog takva, osim Sponeova i Whelerova putopisa s naivno crtanim spomenicima, nije bilo.

U svakom slučaju planove i vedute dalmatinskih primorskih gradova crtao je dobar vojni stručnjak i ujedno odličan crtač. O prvome svjedoče ne toliko urbanistički inače površni prikazi nego suvremeni i precizni planovi utvrđivanja, a o drugome efektni i kvalitetno crtani pejzaži, vedute gradova i naročito brojni prikazi lađa toga vremena.

[70] D. Kečkemet· Mapa crteža dalmatinskih gradova ing· Josipa Santinija. Izdanje Muzeja grada Splita, sv. 4, Split 1953., str. 63—84.

Crteži manjih bakroreza što prikazuju Senj i utvrđenja u unutrašnjosti Dalmacije odaje ruku drugoga autora, u kojemu bismo mogli naslutiti i sjevernjački utjecaj (iako je to s preciznošću teško utvrditi, jer je sjevernjak Joan Blaeu svima dao svoj osobni izraz, prenoseći ih na bakrene ploče). Ljudski likovi i dekorativne siluete stabala prvoga plana ukazuju na callotovsku tradiciju, a ona je prisutna i u sačuvanim crtežima Josipa Santinija, đaka Stefana Della Belle, koji je radio pod utjecajem Jacquesa Callota.

Grafička izvedba odreda je kvalitetna, što i odgovara renomiranome bakrorescu Joanu Blaeu.

Grafike dalmatinskih gradova i utvrđenja, za koje postoji ipak najviše vjerojatnosti da ih je slikao Alessandro Magli (barem one primorskih gradova), a za koje možemo bez mnogo ustezanja ustvrditi da ih je gravirao Joan Blaeu, predstavljaju značajne urbanističke, fortifikacijske, povijesne i pomorske dokumente druge polovine XVII. stoljeća u Dalmaciji, a ujedno su istaknuta crtačka i grafička ostvarenja.

JOAN BLAEU'S GRAPHIC WORKS DEPICTING DALMATIAN TOWNS

Summary

Yugoslav museums, archives and liberaries keep a number of separate copperplates depicting Dalmatian towns and fortifications from the latter half of the 17th ventury, immediately after the Candian War waged between Venice and Turkey. Their drawer is not known, nor engraver, nor to what set they belong. The only thing known is that they were commissioned by the Amsterdam publisher, Pieter Mortier.

The author found them included in the first volume of a book by the Dutch graphic artist and publisher, Joan Blaeu which was published at The Hague in 1724 by Rutgert Christophle Alberts under the title, »Nouveau théatre d'Italie, ou description exacte de ses villes, palais, églises, principaux édifices &tc. Tome premier contenant la Lombardie . . .« The publisher enclosed brief descriptions of the towns and structures represented, while in Tables LI—LXII are represented the following Dalmatian towns of fortresses: Zadar, Hercegnovi, Split, Novigrad, Kotor, Šibenik, Klis, Trogir, Senj, Obrovac, Nadin, Poljica, Vrana, Islan, Skradin, Sinj and Knin. Some of the copperplates feature conflicts with the Turks in the Candian War, while some fortifications are represented as they were when in Turkish hands prior to their capture. These copperplates are of outstanding pictorial quality. The urbanistic representations of the towns are not too precise, but their fortifications are expertly presented, which rules also for the large numbers of vessels of all kinds from this period. The copperplates were not made for this edition but before, for some of them are damaged.

The author has established that Joan Blaeu, drawer, graphic artist and publisher of Amsterdam (1596—1673), published in 1663 the album Theatrum civitatium admirandorum Italiae, but it did not contain the aforementioned Dalmatian copperplates. A new, supplemented edition of the same work was published after Blaeu's death by the Amsterdam publisher, Pieter Mortier, in 1704 (Nouveau théatre d'Italie . . .) in French, Dutch and Latin. In it were enclosed also the engravings of Dalmatian towns. A new edition of the work was published in 1724 at the Hague by Rutgert Christophle Alberts in French, Dutch and Latin, with added descriptions of the represented towns and structures.

Although the drawer of the Dalmatian towns is nowhere mentioned, the author assumes that it was the military engineer Alessandro Magli, who designed and built a major number of fortifications in the aforementioned towns during the Candian War. The author assumes on the basis of data from the correspondence of the Croatian historian Ivan Lučić, for whom Joan Blaeu had issued in 1666 at Amsterdam the well-known work entitled, De regno Croatia et Dalmatiae, that these copperplates of Dalmatian fortified towns and forteresses had to serve as illustrations for the history of the Candian War in Dalmatia (Historia della guerra di Dalmatia), a work by the Šibenik citizen Franjo Divnić (Difnica), which was written by the latter in 1672, but who died before being able to publish the book.